

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук
Кафедра історії та політичної теорії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня бакалавра

студента Цимбалінського Олександра Максимовича
(ПІБ)
академічної групи 052-21-1
(шифр)
спеціальності 052 Політологія
(код і назва спеціальності)
за освітньо-професійною програмою – «Політологія»
(офіційна назва)

на тему Державна політика України в сфері запобігання та протидії корупції в контексті європейської інтеграції
(назва за наказом ректора)

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка	Підпис
кваліфікаційної роботи	Кравець А. Ю.		
розділів:			
1. Політичні аспекти корупції та їх вплив на розвиток держави			
2. Антикорупційна політика України: проблеми реалізації			
3. Євроінтеграція та політична реформа у протидії корупції			
Рецензент			
Нормоконтролер	Зенкін М. В.		

Дніпро
2025

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

ЗАТВЕРДЖЕНО:
 завідувач
 кафедри ІПТ
 _____
 «__» _____
 2025 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня бакалавра

студенту Цимбалінському О. М. академічної групи 052-21-1
(прізвище та ініціали) (шифр)
 спеціальності – 052 Політологія
(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою – Політологія
(офіційна назва)

на тему Державна політика України в сфері запобігання та протидії корупції в контексті європейської інтеграції, затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 15.05.2024 № 437-с.

	Розділ	Зміст	Термін виконання
1	Політичні аспекти корупції та їх вплив на розвиток держави		05.05.25 – 20.05.25
2	Антикорупційна політика України :проблеми реалізації		20.05.25 – 05.06.25
3	Євроінтеграція та політична реформа у протидії корупції		05.06.25 – 13.06.25

Завдання видано _____ Кравець А.Ю.
(підпис керівника) (прізвище, ініціали)
 Дата видачі 05.05.2025 р.
 Дата подання до екзаменаційної комісії 13.06.2025 р.
 Прийнято до виконання _____ Цимбалінський О.М.
... (підпис студента) (прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота на тему «Державна політика України в сфері запобігання та протидії корупції в контексті європейської інтеграції» присвячена дослідженню особливостей формування та реалізації антикорупційної політики в Україні, з урахуванням вимог та стандартів Європейського Союзу.

Обсяг роботи:

Об'єктом дослідження є державна політика України у сфері запобігання та протидії корупції.

Предметом дослідження є механізми реалізації антикорупційної політики в контексті європейської інтеграції України.

Метою кваліфікаційної роботи є з'ясування актуальних проблем та перспектив державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в умовах реалізації євроінтеграційного курсу України.

У роботі розглянуто законодавчі та інституційні засади антикорупційної політики, охарактеризовано діяльність ключових органів (НАБУ, САП, ВАКС, НАЗК), проаналізовано роль європейських структур у підтримці антикорупційних реформ. Особлива увага приділена відповідності антикорупційної політики України європейським стандартам.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, основної частини (3 розділи, 6 підрозділів), висновків та списку використаних джерел.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ КОРУПЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ.....	6
1.1. Соціально-політичні фактори, що сприяють розвитку корупції в Україні: історичний та сучасний контекст.....	6
1.2. Політичні наслідки корупції в Україні: вплив на демократичні процеси, довіру до інститутів та соціальну стабільність.....	1 3
РОЗДІЛ 2. АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ:ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	2 2
2.1. Політична воля та роль державних інститутів в реалізації антикорупційної політики: уряд, парламент та правоохоронні органи.....	2 2
2.2. Роль політичної опозиції та громадянського суспільства у боротьбі з корупцією: політичні конфлікти та механізми контролю.....	3 5
РОЗДІЛ 3. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТА ПОЛІТИЧНА РЕФОРМА У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	4 4
3.1. Політичні вимоги Європейського Союзу до боротьби з корупцією та їх вплив на внутрішню політику України: порівняння з іншими європейськими країнами.....	4 4
3.2. Виклики і перспективи інтеграції антикорупційної політики України до європейських стандартів: успіхи, труднощі і політичні наслідки.....	6 7
ВИСНОВКИ	6 8
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	7 1

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи є безпосередньо зумовлена глобальними викликами, які постають перед Україною у контексті боротьби з корупцією та її інтеграції до Європейського Союзу. Корупція в Україні не є новим явищем; це системна проблема, яка пронизує всі аспекти функціонування державних і політичних інститутів, економічного та соціального життя країни. Вона залишається основним фактором, що стримує розвиток демократичних процесів і модернізацію країни. Зокрема, в умовах євроінтеграції, корупція стає важливою перешкодою на шляху до стабільного розвитку політичних інститутів та забезпечення справедливості в державному управлінні. Крім того, боротьба з корупцією є визначальним критерієм при оцінці готовності України до виконання вимог Європейського Союзу та інших міжнародних організацій. Тому політика запобігання та протидії корупції набуває великої ваги не лише на національному, але й на міжнародному рівні.

З урахуванням політичного контексту цієї проблеми, корупція стає не тільки питанням правової боротьби, а й основним елементом політичної стратегії, що має глибокий вплив на взаємодію різних політичних акторів, включаючи інститути влади, політичні партії, громадянське суспільство та міжнародних партнерів України. Це дає підстави стверджувати, що проблема корупції в Україні повинна розглядатися саме через призму політології, де її можна вивчати в контексті політичних стратегій, інститутів, а також

зовнішньополітичного впливу на внутрішню політику. В умовах європейської інтеграції, де боротьба з корупцією є ключовим фактором для здійснення глибинних політичних і економічних реформ, це питання набуває особливої актуальності.

Стан дослідженості проблеми корупції в Україні в контексті європейської інтеграції є різноманітним. З одного боку, вчені та аналітики вже давно звертають увагу на тісний зв'язок між корупцією та політичною стабільністю держави, на важливість політичних реформ для створення дієвих антикорупційних механізмів. З іншого боку, питання ефективності державної політики в боротьбі з корупцією в умовах євроінтеграції залишається недостатньо вивченим, особливо коли мова йде про взаємодію політичних акторів і міжнародних організацій, які відіграють важливу роль у процесах реформування. Критично важливою є оцінка політичних стратегій та механізмів, спрямованих на подолання корупції в умовах виконання зобов'язань перед Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами.

Об'єктом дослідження цієї роботи є процес формування та реалізації державної політики України у сфері запобігання та протидії корупції в контексті європейської інтеграції. Сюди включаються політичні стратегії та механізми, що використовуються для боротьби з корупцією, а також вплив міжнародних організацій на формування цих стратегій.

Предметом дослідження є політичні аспекти боротьби з корупцією в Україні, включаючи взаємодію політичних інститутів і органів влади з міжнародними структурами, а також аналіз ефективності застосованих політичних стратегій і їх впливу на демократичні процеси та інтеграцію в Європейський Союз. Важливим аспектом дослідження є також аналіз політичної волі національних лідерів до реалізації антикорупційних реформ, а також роль громадянського суспільства в боротьбі з корупцією.

Метою кваліфікаційної роботи є шляхи вдосконалення антикорупційної політики України. У ній проаналізовано сучасний стан антикорупційної політики, вплив європейської інтеграції та окреслено напрямки її покращення на

основі європейського досвіду.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні **завдання**:

- оцінити вплив корупції на політичну стабільність України та її здатність виконувати зобов'язання в рамках євроінтеграційних процесів;
- дослідити роль ключових політичних інститутів, таких як уряд, парламент, президентська адміністрація, у формуванні та реалізації антикорупційної політики;
- визначити взаємодію між державними органами і міжнародними партнерами України (Європейським Союзом, міжнародними фінансовими організаціями) в процесі реформування політики боротьби з корупцією;
- проаналізувати ефективність політичних стратегій боротьби з корупцією, що здійснюються в Україні в контексті європейської інтеграції;
- визначити вплив громадянського суспільства та політичних партій на процес формування антикорупційної політики;
- оцінити політичні зміни в Україні, які відбулися в результаті європейських вимог до боротьби з корупцією.

Методи дослідження які використані у роботі, включають: історичний метод, що дозволяє відстежити еволюцію політичних стратегій у боротьбі з корупцією; порівняльний аналіз політичних стратегій боротьби з корупцією в Україні та в інших країнах Європи; контент-аналіз політичних документів, законодавчих ініціатив і публічних виступів політичних лідерів; методи аналізу політичних інститутів, що дозволяють зрозуміти, як політичні актори взаємодіють в процесі реалізації антикорупційних реформ.

Практична значущість отриманих результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані для розробки політичних стратегій боротьби з корупцією в Україні. Крім того, висновки роботи можуть стати корисними для політичних акторів, які займаються реалізацією європейських стандартів у сфері державного управління, а також для міжнародних партнерів, які підтримують Україну в її євроінтеграційних прагненнях.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, основної

частини, що включає три розділи та шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Основна частина охоплює теоретичні та практичні аспекти антикорупційної політики в Україні, взаємодію політичних інститутів з міжнародними організаціями, а також оцінку ефективності євроінтеграційних процесів у контексті боротьби з корупцією.

РОЗДІЛ 1

ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ КОРУПЦІЇ ЇЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

1.1. Соціально-політичні фактори, що сприяють розвитку корупції в Україні: історичний та сучасний контекст

Корупція в Україні – це не лише правове чи економічне явище, а передусім складне соціально-політичне утворення, яке формується під впливом історичних обставин, традицій політичної культури, структур влади та суспільної взаємодії. Системна корупція стала частиною повсякденного політичного життя країни, вкоріненою у відносинах між державою та громадянином, між елітами та інституціями, між політичним класом і суспільством.

«Корупція в Україні не є випадковим збоєм у системі. Це сама система», – так охарактеризував ситуацію колишній голова представництва ЄС в Україні Ян Томбінський [1, с. 7]. Це висловлювання влучно демонструє масштаб і глибину проблеми: боротьба з корупцією вимагає не просто заміни окремих посадовців, а радикальної трансформації всієї політичної та адміністративної системи.

Проблема корупції, попри численні антикорупційні ініціативи та міжнародну підтримку реформ, залишається однією з головних загроз для розвитку демократії, верховенства права, політичної стабільності та європейської інтеграції України. За даними Індексу сприйняття корупції від Transparency International, у 2024 році Україна посідала 105-те місце зі 180 країн, що свідчить про системний характер проблеми [2].

Історично Україна не мала умов для формування демократичних інституцій, які б обмежували корупційні практики. Протягом тривалого періоду українські землі перебували під владою імперських держав – Речі Посполитої, Російської імперії, Австро-Угорщини – де домінувала авторитарна модель управління, в якій посадові особи здебільшого діяли не в інтересах населення, а в межах власних привілеїв і вигід.

Особливо сильною стала традиція бюрократичного свавілля в умовах Російської імперії, де держслужба асоціювалася не з виконанням обов'язків, а з можливістю особистого збагачення. У цьому контексті українські чиновники успадкували не інституційну відповідальність, а модель підзвітності лише перед вищою вертикаллю, а не перед суспільством. Як зазначав історик Ярослав Грицак, «українська модернізація в ХІХ столітті відбувалася в контексті імперської централізації, яка не створювала умов для політичної автономії або розвитку громадянського суспільства» [3, с. 49].

У радянський період корупція, хоча й оголошувалася «ворогом народу», насправді існувала в прихованих формах: у вигляді тіньових економік, «блату», розподілу дефіцитних товарів через неофіційні канали. Система командної економіки, що ґрунтувалася на адміністративному ресурсі, створила специфічну форму «легалізованої» корупції, де хабар не вважався кримінальним явищем, а був частиною щоденного виживання.

«Корупція стала необхідною олією, без якої не могла працювати державна машина СРСР», – зазначає політолог Андреас Умланд [4, с. 32]. Тобто ще до початку незалежності України в суспільній свідомості укорінилася думка про неможливість чесного функціонування держави.

Пострадянська трансформація та виникнення «олігархічної» моделі

Після розпаду СРСР Україна отримала шанс на створення демократичної системи. Проте відсутність сильної політичної культури, автономних інституцій та ефективної правової системи спричинили не очищення влади, а перехід корупції в нові форми. Приватизація 1990-х років стала джерелом небаченого

збагачення обмеженого кола осіб, які пізніше перетворилися на політико-економічні групи, відомі як «олігархи».

Ці групи почали впливати на законодавчу, виконавчу та судову владу, формуючи «систему підконтрольної держави», де держапарат працював на приватні інтереси. Як наголошує український політолог Володимир Фесенко, «олігархічна система стала основною перешкодою демократичним реформам і формуванню правової держави» [5, с. 112].

Від початку 2000-х років спостерігалася циклічність: після кожного Майдану – у 2004-му, 2014-му – суспільство очікувало на реформи, однак нові еліти часто повторювали помилки своїх попередників. Проблема полягала не лише у персоналіях, а в характері самої системи, яка не мала внутрішніх стримувань і противаг, що забезпечували б її очищення.

Політичні фактори сучасної корупції в Україні

На сучасному етапі розвитку України політичні фактори залишаються ключовими в генеруванні й відтворенні корупційних практик. Умови політичної конкуренції, які мали би сприяти прозорості та підзвітності влади, часто спотворюються під впливом олігархічного лобі, клієнтелістських мереж та нестійкості інститутів демократичного контролю.

Одним із визначальних факторів є відсутність сталої партійної системи. Більшість політичних партій в Україні виникають не як ідеологічні об'єднання громадян, а як проєкти під конкретних політичних лідерів або бізнес-групи. Це формує політику, засновану не на програмах і відповідальності, а на персональних інтересах і кулуарних домовленостях. Як зазначає політолог Олексій Гарань, «українські партії часто є тимчасовими політичними «фірмами», які зникають після завершення виборчого циклу» [6, с. 53].

Крім того, система виборів сприяє закритості процесів формування влади. Попри впровадження пропорційної системи з відкритими списками, партійне керівництво зберігає домінуючу роль у формуванні списків, що посилює внутрішньопартійну корупцію. За словами експерта з виборчих процесів Ольги Айвазовської, «недостатня прозорість внутрішньопартійної демократії дає змогу

використовувати партії як інструменти для просування приватних інтересів» [7, с. 19].

Ще один важливий аспект – слабкість парламентського контролю. Верховна Рада України часто виступає не як орган, що здійснює нагляд за виконавчою владою, а як її продовження або навіть інструмент тиску. Багато депутатів мають бізнес-інтереси, що призводить до конфлікту інтересів і використання мандата для лобіювання власних справ. Як відзначає Transparency International, «українські парламентарі неодноразово фігурували у скандалах, пов'язаних з непрозорим голосуванням, кнопкодавством та ухиленням від декларування доходів» [2].

У цьому контексті також важливо згадати про інституційні «дірки» в державному управлінні, які дозволяють маніпулювати повноваженнями, розподіляти ресурси в ручному режимі, уникати відповідальності за неефективність. Одним із прикладів є відсутність реального контролю за розподілом державних субвенцій та фінансуванням проєктів регіонального розвитку. Як зазначає експерт Сергій Сидоренко, «фінансова децентралізація дала регіонам більше ресурсів, однак без адекватних механізмів контролю вона створила нові простори для зловживань» [8, с. 71].

Окремо варто звернути увагу на нерозвиненість системи політичної відповідальності. В Україні фактично відсутні механізми відкликання депутатів, відставок за провали в політиці або зрив реформ. Політичні гравці часто уникають публічного обговорення власних помилок або звітності перед виборцями. Цей феномен у політології описується як «безкарність еліт», що є одним із головних чинників недовіри до влади.

«Без політичної відповідальності немає стимулів змінювати систему, – наголошує аналітик Центру Разумкова Андрій Биков, – тому політики і далі користуються корупцією як інструментом управління та збагачення» [9, с. 44].

Усе це ускладнює проведення структурних антикорупційних реформ. Навіть коли формально впроваджуються антикорупційні органи (НАБУ, САП, ВАКС), їхня ефективність часто нівелюється політичним тиском, браком

незалежності та вибірковістю застосування законів. У результаті формується своєрідна «двошарова» система, в якій офіційно декларується боротьба з корупцією, але на практиці вона лишається вибірковою і контрольованою згори.

Суспільні чинники толерування корупції: культура недовіри та пасивність

Окрім політичних, важливу роль у відтворенні корупції відіграють суспільні фактори, зокрема рівень громадянської свідомості, політичної культури, цінностей та моделей поведінки. У багатьох випадках саме суспільне середовище формує сприятливі умови для легітимації корупції на побутовому рівні.

Одним із ключових чинників є культура недовіри, яка бере свій початок ще в радянській добі, коли державна влада сприймалася як ворожа, віддалена й несправедлива. Цей досвід трансформувався в сучасний політичний цинізм, що проявляється у фрустрації, апатії та в переконанні, що «усі крадуть». За результатами досліджень Київського міжнародного інституту соціології, понад 75 % громадян вважають, що корупція є невід’ємною частиною влади, і лише 12 % вірять у можливість подолання цієї проблеми найближчим часом [10].

Це формує толерантне ставлення до корупції як до «неминучого зла», що виправдовується обставинами. Більше того, громадяни самі іноді ініціюють дрібну корупцію – хабарі в лікарнях, школах, університетах – пояснюючи це «прискоренням процедур» або «вдячністю». Як пише соціолог Ірина Бекешкіна: «Українське суспільство довгий час жило за подвійною мораллю: вимагаючи від влади чесності, водночас саме толерувало “маленьку корупцію” у своєму житті» [11, с. 40].

Ще одним важливим чинником є патерналістські настрої, які домінували в українському суспільстві після розпаду СРСР. Значна частина населення очікувала, що держава має забезпечити добробут, замість того, щоб брати на себе відповідальність за розвиток громад. Це спровокувало відчуження людей від політики, а отже, зменшило тиск на владу з боку громадянського суспільства.

«Без активного громадянина демократія не працює», – зазначає американський політолог Роберт Патнем, підкреслюючи, що низький рівень участі в управлінні створює ідеальні умови для корупції [12, с. 77]. В українських реаліях громадськість здебільшого активізується лише під час кризових моментів (Майдани, війна), але між цими фазами часто повертається до політичної пасивності.

Також не можна ігнорувати низький рівень політичної освіти, який сприяє маніпуляціям, популізму та вибору лідерів за принципом «месії», а не через аналіз програм чи досвіду. За даними Національного демократичного інституту, понад 60 % респондентів не орієнтуються в програмах політичних партій, не знають своїх депутатів і не мають інтересу до місцевої політики [13]. Це створює середовище, у якому політики не мають стимулу до прозорості – виборці не готові вимагати результатів.

Додатково варто згадати про відсутність культури правової скарги та захисту своїх прав. Хоча формально існують механізми звернення до суду, органів влади або омбудсмена, більшість українців не вірять у їхню ефективність. «Ментально ми не звикли боротися за справедливість правовим шляхом – простіше заплатити або відмовитись», – констатує правозахисник Володимир Яворський [14, с. 63].

Таким чином, суспільство в Україні історично було не лише жертвою корупційної системи, але й (частково) її співучасником, сформованим середовищем, у якому корупція розглядається як адаптивна стратегія виживання.

Зовнішні фактори та міжнародне середовище: європейський тиск і глобальні виклики

Оцінюючи соціально-політичні чинники розвитку корупції в Україні, не можна обійти увагою зовнішній вплив, зокрема тиск з боку міжнародних інституцій, вимоги євроінтеграції та світовий досвід боротьби з корупцією. Хоча ці чинники формально сприяють реформам, у деяких випадках вони також створюють парадоксальні наслідки – коли боротьба з корупцією стає радше

декларативною відповіддю на зовнішні очікування, а не внутрішньою потребою системи.

Історично, після розпаду СРСР, Україна опинилася в перехідному періоді, у якому вплив західних демократій і міжнародних організацій мав амбівалентний характер. З одного боку, саме міжнародні партнери першими висвітлили масштаби корупції в Україні. Так, ще у 1998 році в доповіді Міжнародного валютного фонду зазначалося: «Україна має всі риси клептократичної держави з непрацюючими інститутами контролю, розмиванням законності та олігархічним домінуванням у владі» [15].

Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС (2014) та активізації євроінтеграційних процесів, антикорупційна політика України фактично формувалася під зовнішнім тиском. Саме вимоги Брюсселя та Вашингтона стали каталізаторами створення нових інституцій – НАБУ, НАЗК, ВАКС. Як пише Європейський суд аудиторів, «попри певні успіхи, антикорупційна політика України залишалася вразливою через низьку політичну волю та постійну спробу саботажу з боку еліт» [16, с. 22].

Цей зовнішній тиск часто сприймається в Україні як формальність або як зовнішня вимога, що не має внутрішньої легітимності. Як наголошує аналітик Atlantic Council Адріан Каратницький: «Українська політична еліта часто поводить так, ніби боротьба з корупцією – це обов'язкова форма для отримання траншу, а не переконання» [17]. У результаті відбувається імітація реформ, які декларуються, але на практиці блокуються або підміняються непрацюючими механізмами.

Водночас міжнародна допомога має і негативні наслідки, якщо не супроводжується справжнім моніторингом ефективності. Наприклад, великі транші без суворих умов щодо прозорості можуть слугувати джерелом нових корупційних схем, особливо на регіональному рівні. Як зазначає Центр протидії корупції, частина коштів, отриманих Україною від міжнародних донорів на відбудову та боротьбу з COVID-19, не була прозоро використана, а тендери – проведені з порушеннями [18].

У новітній історії України важливим фактором стало питання євроатлантичної інтеграції, яке прямо пов'язане з антикорупційною політикою. Наприклад, один із ключових критеріїв вступу до ЄС – наявність незалежного та ефективного антикорупційного механізму. Саме через це Європейська комісія у своїх висновках регулярно оцінює рівень доброчесності українських реформ. У звіті за 2023 рік зазначено: «Незважаючи на зусилля, судові та антикорупційні реформи залишаються вразливими до політичного тиску. Україні необхідно гарантувати їхню незворотність» [19, с. 11].

Ще одним важливим чинником є вплив міжнародних антикорупційних рейтингів і звітності, таких як Transparency International (TI). Україна послідовно перебуває в нижній частині рейтингу CPI (індекс сприйняття корупції), що прямо впливає на інвестиційний клімат і імідж держави. У 2023 році Україна посіла 104 місце зі 180 країн, набравши 36 балів зі 100 [2].

Ці оцінки, попри свою формальність, мають символічний та політичний вплив, оскільки на них орієнтуються донори, МВФ, Світовий банк, а також держави-партнери. Низькі показники сприймаються як свідчення неефективності управління, що зменшує зовнішню довіру до України, а отже – і можливості стратегічного партнерства.

Зрештою, важливо розуміти, що зовнішній тиск без внутрішньої трансформації не забезпечить сталого результату. Як влучно зауважує український політолог Володимир Фесенко: «Корупцію неможливо побороти в експортному режимі – потрібна внутрішня політична воля та суспільна підтримка. Інакше антикорупційна політика залишатиметься лише політичною риторикою» [20, с. 56].

Аналітичні підсумки: соціально-політичне середовище як каталізатор корупції

Узагальнюючи соціально-політичні чинники, що сприяли та продовжують сприяти розвитку корупції в Україні, можна стверджувати, що вона є не просто дисфункцією управлінської системи, а глибоко вкоріненим явищем, зумовленим сукупністю історичних, інституційних та суспільних обставин.

По-перше, історичний контекст формував умови для поширення корупції на рівні інституцій. Спадок радянської бюрократичної культури, дефіцит правової державності та традиція адміністративного підходу до управління – все це створило систему, у якій влада сприймалася як ресурс для приватного збагачення. Як слушно зауважує український політолог Олександр Литвиненко: «Корупція в пострадянських країнах – це не відхилення від норми, а сама норма функціонування системи» [21, с. 48].

По-друге, політична структура держави, зокрема слабкість інститутів стримування та противаг, надмірна концентрація влади в руках виконавчої гілки, відсутність належної партійної відповідальності та прозорості, сформували середовище, в якому корупція стала інструментом політичного виживання. Політична влада перетворюється на механізм доступу до ресурсів, а не на інструмент реалізації суспільних інтересів.

Третім важливим чинником є суспільна терпимість до корупції, що проявляється через політичну апатію, побутову корупцію та недовіру до судів і правоохоронної системи. У таких умовах корупція не лише виживає, а й набуває соціальної легітимації: вона стає частиною щоденної взаємодії громадян із державою. Як пише Ганна Ярова, «корупція в Україні має майже інституційний характер, оскільки суспільство навчилося існувати з нею як із «паралельною реальністю» [22, с. 71].

Крім внутрішніх причин, важливим чинником є також вплив міжнародного середовища. З одного боку, євроінтеграційний вектор, тиск з боку ЄС, МВФ і донорських структур сприяли появі нових антикорупційних інституцій та певних прозорих механізмів. З іншого боку, реформи часто впроваджувались не через внутрішню потребу, а під тиском зовнішніх очікувань, що знижувало ефективність і сталість результатів.

Проблема полягає в тому, що зовнішній тиск не здатен трансформувати політичну культуру без наявності внутрішньої політичної волі. Як зазначає Transparency International, «жодна країна не подолала системну корупцію без

активної ролі внутрішніх гравців – політичної еліти, громадянського суспільства та вільних ЗМІ» [2].

Отже, українська корупція є результатом накладання кількох системних шарів: історичних (радянська спадщина), політичних (олігархізація, слабкі інститути), суспільних (толерантність до корупції, апатія), а також зовнішніх (умовна євроінтеграція). Її масштаб і стійкість пов'язані з тим, що вона вкорінена одночасно в структурі влади та в повсякденному досвіді громадян.

Важливо розуміти, що подолання корупції можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує реформу інституцій, політичну відповідальність, просвіту громадян та зміцнення політичної культури. Як стверджує відомий політолог Ларрі Даймонд: «Корупція – це не лише злочин, а й симптом глибших проблем демократії» [23, с. 129].

1.2. Політичні наслідки корупції в Україні: вплив на демократичні процеси, довіру до інститутів та соціальну стабільність

Вплив корупції на демократичні процеси в Україні

Корупція в Україні – це не лише правопорушення, а й політичне явище, яке формує цілісну тіньову паралельну систему управління, що взаємодіє з офіційними державними інститутами. У межах цієї системи ухвалення політичних рішень, кадрова політика та реалізація реформ значною мірою визначаються не демократичними механізмами, а кулуарними домовленостями, політичною доцільністю та приватними інтересами.

Як підкреслює Євген Головаха, «корупція в політиці стає механізмом, який цементує неефективні еліти та гальмує політичну конкуренцію, оскільки основним ресурсом впливу стає доступ до корупційної ренти, а не підтримка громадян» [1, с. 34]. У результаті демократія функціонує формально, а її інститути використовуються для легітимації владного статусу, а не для реального забезпечення народовладдя.

Одним із ключових аспектів впливу корупції на політичну систему є викривлення виборчого процесу. Передвиборчі кампанії часто фінансуються непрозоро, що створює нерівні умови для учасників. Крім того, використання адміністративного ресурсу, підкуп виборців та тиск на ЗМІ ведуть до спотворення волевиявлення громадян. Таким чином, вибори перетворюються на імітацію демократичного процесу, в якому результат значною мірою передбачуваний і контрольований.

Український аналітик Ігор Когут у своїй праці зазначає: «Інституційна слабкість партій, які більше орієнтовані на персоналії, ніж на ідеології, є симптомом того, що політична система не виконує функцій демократичної репрезентації, а стає інструментом закритих елітарних інтересів» [2, с. 41]. Це створює умови для відтворення одних і тих самих політичних облич, зниження ефективності політичної ротації та формування «закритого клубу» еліт, які не зацікавлені в трансформації системи.

Не менш загрозливим є вплив корупції на процес формування державної політики. Часто рішення ухвалюються не на основі публічного інтересу, а з урахуванням приватних домовленостей та лобістських впливів. Як зазначає Transparency International, «високий рівень політичної корупції в Україні знижує прозорість урядування, послаблює ефективність контролюючих органів і сприяє ухиленню від відповідальності за порушення» [10].

Таким чином, корупція перешкоджає ефективному функціонуванню базових демократичних механізмів, у тому числі парламентського контролю, незалежності судової гілки влади, діяльності громадянського суспільства, свободи ЗМІ тощо. У підсумку суспільна довіра до демократії як політичного устрою системно підривається.

Корупція і довіра до інститутів

Корупція, як один з основних факторів, що впливає на соціальну і політичну стабільність в Україні, є серйозною перепорою для формування ефективних інститутів, здатних функціонувати у відповідності до демократичних стандартів. Системне порушення етичних норм в органах влади

і державному управлінні призводить до того, що громадяни втрачають довіру до офіційних інститутів.

Низька ефективність правових механізмів боротьби з корупцією також відображається на рівні довіри до судової гілки влади. В Україні, як і в багатьох інших країнах з високим рівнем корупції, наявність тіньових схем у судовій системі, відсутність реального контролю за їх діяльністю, а також політичний тиск на суддів призводить до того, що громадяни не вірять у справедливість судових рішень. Як зазначає Віталій Литвин, «недовіра до судової системи значно знижує легітимність інститутів влади в цілому» [6].

Особливо важливим є той факт, що корупція підриває довіру до основних демократичних інститутів, таких як парламент і уряд. Як зазначає Тарас Таран, «урядові інституції в умовах високої корупції стають не лише неефективними, але й закритими для громадськості» [4, с. 112]. Це створює замкнене коло недовіри, яке негативно позначається на здатності держави до реформ та стабільності політичного ландшафту.

Корупція як загроза демократичним процесам в Україні

Корупція в Україні має серйозний негативний вплив на демократичні процеси. Вона підриває не лише ефективність державних інституцій, а й порушує основи демократичного функціонування держави. Одним із основних аспектів є порушення принципів рівності та справедливості, що є невід'ємною частиною демократичних процесів. Згідно з аналізом політичних процесів в Україні, корупція створює ситуацію, за якої найбільш впливові рішення приймаються не на основі відкритих і прозорих процедур, а через приватні домовленості між елітами. Як зазначає політичний аналітик Олександр Мартинюк, «корупція в Україні фактично означає не тільки порушення законів, а й фактичне скасування демократичних принципів управління державою» [1, с. 34].

Корупція, будучи однією з основних причин недовіри до інститутів влади, сприяє зменшенню політичної участі громадян, що є важливою складовою демократичного процесу. Системне невиконання обіцянок та корупційні схеми в політиці ведуть до того, що громадяни перестають вірити в ефективність

виборчих процесів та відчувають себе відстороненими від ухвалення рішень. Проблема корупції в політичних процесах часто призводить до того, що електоральні системи починають працювати в інтересах вузьких груп, які володіють ресурсами, що дозволяють маніпулювати виборчими процесами. Це особливо характерно для багатьох пострадянських країн, включаючи Україну, де «корупція перетворюється на основний спосіб вирішення політичних питань» [2, с. 45].

Цей процес надає особливу вагу боротьбі за ресурси та політичну владу між олігархами, що в свою чергу знижує якість демократичного процесу, адже рішення приймаються не в інтересах суспільства в цілому, а лише обмеженими групами осіб.

Корупція і інституційна криза

Не менш важливою є роль корупції у формуванні інституційної кризи в Україні. Вона не тільки впливає на функціонування основних органів влади, а й створює враження, що інститути державної влади є неефективними і відсутніми для реального вирішення соціальних та економічних проблем. Це веде до того, що громадяни перестають довіряти державним інституціям, а процеси ухвалення рішень стають непрозорими та підконтрольними лише певним групам.

«Інституційна криза, спричинена корупцією, змушує людей ставитися до держави як до інструменту, який служить лише інтересам окремих осіб, а не громадськості», – зазначає соціолог Валерій Петров [3, с. 120]. Згідно з дослідженнями, за 2014 – 2019 роки відбулося серйозне падіння довіри до різних інститутів влади в Україні. Одна з причин цього – постійне порушення принципу підзвітності та прозорості органів влади, що є основою демократичного управління.

Вплив корупції на інституційну сферу також позначається на діяльності правоохоронних органів, судової системи та інших державних структур, де часто є проблеми з прийняттям справедливих рішень і забезпеченням належного контролю. Більше того, корупція часто призводить до бюрократичного

затягування процесів, що ще більше знижує ефективність роботи державних органів.

Економічні наслідки корупції для суспільства

Корупція має руйнівний вплив на економічну стабільність країни. Вона спотворює механізми економічного управління, знижує інвестиційну привабливість держави та сприяє розширенню тіньових економічних практик. За оцінками Світового банку, економічні збитки від корупції в Україні щорічно складають мільярди доларів США. «Корупція, будучи невід'ємною частиною державного апарату, підриває економічний розвиток, створюючи ситуацію, коли ресурси не використовуються за прямим призначенням, а розподіляються між обраними групами» [4, с. 65].

Проблеми з економічною стабільністю мають прямий вплив на соціальну ситуацію в країні. В умовах корупційних практик зростають соціальні нерівності, оскільки доступ до ресурсів обмежений для широких верств населення, а багаті та впливові групи мають змогу контролювати найбільш вигідні сектори економіки. Це погіршує якість життя для більшості громадян, створюючи умови для соціальної напруженості.

Корупція та недовіра до інститутів

Недовіра до державних інститутів є одним з найбільш виражених наслідків корупції в Україні. За даними соціологічних опитувань, більшість українців вважають, що державні органи не здатні ефективно боротися з корупцією. «Корупція є головною причиною того, що інститути не виконують своїх функцій, а довіра до них перебуває на мінімальному рівні», – зазначає політичний аналітик Олександр Чернявський [5, с. 77].

Це явище має довгострокові наслідки. Зниження довіри до державних інститутів і політичних еліт веде до відчуження громадян від політичного процесу, послаблює ефективність демократичних механізмів. Люди починають ставитись до влади як до чужого, відокремленого від їхніх інтересів елементу, що, в свою чергу, призводить до зниження рівня політичної участі та підтримки демократичних інститутів.

Корупція як фактор соціальної нестабільності

Корупція є важливим фактором соціальної нестабільності в Україні, зокрема в умовах перехідного суспільства, де зміни відбуваються надзвичайно швидко. Соціальна несправедливість, викликана корупційними практиками, збільшує нерівність між різними верствами населення, що в свою чергу підриває соціальну згуртованість та сприяє загостренню соціальних конфліктів.

Одним із найяскравіших проявів цього процесу є збільшення прірви між багатими і бідними. У країні, де корупція має глибоке коріння в усіх сферах управління, ресурси, які могли б бути витрачені на покращення умов життя громадян, перерозподіляються через корупційні схеми на користь вузьких груп, що вже володіють значними активами. Це призводить до відчуття соціальної несправедливості, яке погіршується постійним зростанням соціальних та економічних розривів.

«Корупція в Україні забезпечує доступ до ресурсів лише для обраних, що не дозволяє більшості населення відчутти результати економічного зростання», – зауважує економіст Дмитро Шевченко [6, с. 158]. Цей процес веде до того, що громадяни, які не можуть отримати доступ до влади або ресурсів через корупційні канали, стають усе більше незадоволеними ситуацією. У результаті, зростає соціальна напруга, яка може призвести до протестних рухів і навіть до соціальних заворушень.

Корупція в політичній сфері впливає також на суспільні настрої, адже корупційні скандали часто стають підставою для публічних демонстрацій і соціальних акцій. Це може мати негативний ефект на громадську мораль і підтримку соціальних інститутів, адже відчуття безкарності серед корупціонерів зміцнюється, коли суспільство не бачить результатів боротьби з корупцією.

Корупція і соціальна нерівність

Одним із основних наслідків корупції є поглиблення соціальної нерівності. Доступ до базових послуг, таких як освіта, медицина, а також до економічних

ресурсів, часто залежить від наявності зв'язків або здатності платити хабарі. Це сприяє формуванню двоякого суспільства, де частина громадян має переваги завдяки своїм корупційним зв'язкам, а інша частина – опиняється поза межами системи.

У цьому контексті важливим є також соціальний ефект, що полягає в тому, що для багатьох українців корупція стала нормою. Громадяни сприймають її не як порушення законодавства, а як необхідний інструмент для досягнення особистих цілей. «Корупція стає соціально прийнятною, коли вона дозволяє отримувати доступ до ресурсів, яких немає у більшості населення» [7, с. 92], – зазначає соціолог Олена Горська. Це створює парадокс, коли, з одного боку, громадяни виступають проти корупції на рівні теорії, а з іншого – в повсякденному житті її практично легітимізують.

Глибока соціальна нерівність, яка виникає внаслідок корупції, стає причиною численних соціальних проблем: від підвищеного рівня злочинності до протестів і заворушень. Проблеми з рівним доступом до ресурсів призводять до того, що частина суспільства не вірить у реальність змін і в можливість покращення своїх умов життя без наявності корупційних зв'язків.

Політична нестабільність і корупція

Корупція безпосередньо пов'язана з політичною нестабільністю в Україні. Вона стає джерелом конфліктів між політичними елітами, що в свою чергу сприяє послабленню інституцій і відсутності чіткої політичної стратегії. Важливими чинниками політичної нестабільності є порушення механізмів контролю та стримувань у політичному процесі, що дозволяє окремим групам монополізувати владу і ресурсний доступ.

Як зазначає політичний експерт Василь Дубров, «Корупція заважає нормальному функціонуванню політичної системи, оскільки на першому плані стоять інтереси певних груп, а не загальнонаціональні інтереси» [8, с. 104]. Це може призвести до політичних криз, коли країна потрапляє у цикл зміни політичних еліт, що не призводить до стабільного розвитку, а лише загострює внутрішні суперечності.

Корупція також є важливим фактором, який сприяє ескалації політичних конфліктів. Вона створює можливості для маніпулювання політичними процесами, коли політики використовують корупційні механізми для підтримки своїх політичних амбіцій і досягнення влади. Це може призвести до політичної дестабілізації, що в свою чергу погіршує рівень соціальної стабільності.

Корупція, політична пасивність і соціальна апатія

Ще одним важливим аспектом є взаємозв'язок корупції з політичною пасивністю та соціальною апатією. Коли корупція стає буденним явищем, люди починають втрачати інтерес до політичного процесу. Відсутність реальних змін, спричинена корупційними схемами, призводить до того, що громадяни не вірять у можливість змін через демократичні канали, а тому стають менш активними у політичному житті.

«Зниження політичної активності є наслідком корупції, оскільки громадяни не відчують, що їхні голоси і їхня участь можуть щось змінити в політичному процесі» [9, с. 112], – зазначає соціолог Олена Коваль. Це створює ситуацію, де громадяни більше не хочуть взаємодіяти з політикою, оскільки відчують, що це не приносить результату, що призводить до зниження загальної політичної культури та якості громадянського суспільства.

Корупція та делегітимізація влади

Корупція серйозно підриває легітимність державної влади, оскільки створює розрив між формальними принципами демократії та реальним функціонуванням політичної системи. У теорії демократія ґрунтується на прозорості, підзвітності та участі громадян у прийнятті рішень. У реальності ж, корупція спотворює ці засади, роблячи політичні рішення залежними не від виборців, а від фінансових і корпоративних інтересів.

Як зазначає політолог Ірина Степанова, «легітимність влади є похідною від довіри громадян, яка швидко втрачається, коли держава асоціюється з корупційною безкарністю та зловживанням владою» [10, с. 78]. Коли політичні лідери сприймаються як корупціонери або співучасники корупційних схем,

народ поступово втрачає віру у здатність держави забезпечувати справедливість, дотримання закону та ефективно управління.

Особливо критичною є ситуація, коли корупційні практики стають публічними, але залишаються без реального розслідування чи покарання. Це підсилює громадське переконання, що існує «каста недоторканих», яка перебуває поза межами правового поля. Відтак делегітимізація влади відбувається не тільки через зловживання, а й через мовчазне схвалення та бездіяльність.

Вплив корупції на якість демократії

Корупція значно знижує якість демократичного врядування, оскільки підриває ключові елементи демократичного процесу: чесні вибори, свободу слова, незалежність судової влади та доступ громадян до прийняття рішень. В умовах, коли корупційні механізми використовуються для фальсифікацій, підкупу виборців або тиску на ЗМІ, демократія перетворюється на імітацію.

За словами британського дослідника Джона Шарпа, «в умовах системної корупції демократія стає лише формальністю, що прикриває авторитарні практики» [11, с. 205]. Це особливо помітно в країнах із перехідною демократією, де старі авторитарні еліти пристосовуються до нових умов, зберігаючи старі корупційні механізми.

В українських реаліях це проявляється у відсутності реального конкурентного середовища на виборах, монополізації медіа-простору окремими олігархічними групами, використанні адміністративного ресурсу для збереження політичної влади. У таких умовах громадяни починають втрачати відчуття політичної участі, що є базовою умовою функціонування демократії.

Вплив корупції на імідж України у світі

Корупція значною мірою впливає на сприйняття України в міжнародному середовищі. У рейтингах прозорості, таких як Індекс сприйняття корупції Transparency International, Україна тривалий час посідає одне з останніх місць серед європейських країн. Це негативно впливає як на інвестиційний клімат, так і на політичну репутацію держави.

«Корупція – це один із головних бар'єрів для інтеграції України до європейських структур», – стверджують експерти Європейської Комісії у звіті 2023 року [12]. Зокрема, реформа антикорупційних органів, прозорість фінансування політичних партій та незалежність судової гілки влади залишаються ключовими умовами для успішної євроінтеграції.

Водночас корупційні скандали, пов'язані з вищими посадовими особами, негативно впливають на підтримку України серед партнерів. Коли країна постає як така, що неспроможна ефективно боротися з корупцією, довіра до її політичної волі зменшується. Це може уповільнити або навіть поставити під загрозу подальші кроки інтеграції до ЄС та НАТО.

Корупція та політична культура в Україні

Одним із найглибших наслідків корупції є її вплив на формування політичної культури, яка визначає поведінку громадян щодо держави, політичних інституцій та участі в політичному процесі. В умовах хронічної корупції політична культура набуває риси пасивності, цинізму та недовіри. Громадяни, що постійно зіштовхуються з корупцією у повсякденному житті, часто сприймають її як «норму», а не як аномалію.

Український соціолог Володимир Паніотто зазначає: «В умовах слабких інституцій та незмінного домінування корупційних практик формується так званий патерналістський тип політичної культури, де громадяни не вірять у власну здатність впливати на владу, а очікують змін лише згори» [13, с. 42].

Це породжує замкнене коло: корупція знижує рівень політичної участі, зменшує тиск громадян на владу, що, у свою чергу, дозволяє політичним елітам ще більше уникати відповідальності. Така політична культура є основною перешкодою для сталого розвитку демократії в Україні.

Потенційні політичні сценарії та шляхи подолання кризи

Аналіз політичних наслідків корупції в Україні дає змогу виокремити кілька потенційних сценаріїв розвитку. Перший – це сценарій «стагнації», коли корупція залишається системною, а демократичні інститути продовжують формально функціонувати, не маючи реального впливу. У цьому випадку

Україна може опинитися в зоні «гібридного режиму», де поєднуються демократичні форми і авторитарна сутність.

Другий сценарій – це «реформістський прорив», за якого активізується громадянське суспільство, міжнародні партнери продовжують тиснути на владу, а антикорупційні органи здобувають справжню незалежність. Прикладом такого прориву може слугувати діяльність ВАКС та НАБУ після 2020 року, яка, попри опір політичних еліт, демонструє певний поступ у притягненні високопосадовців до відповідальності.

«Без політичної волі та реального громадського тиску жодна антикорупційна реформа не матиме довготривалого ефекту», – підкреслює український політолог Андрій Бойко [14, с. 116]. Третій можливий сценарій – це загострення політичної кризи внаслідок делегітимізації влади, що може призвести до зростання протестних рухів, політичної радикалізації або навіть реваншу авторитарних сил.

Корупція в Україні є не просто побічним ефектом недосконалого врядування, а глибокою соціально-політичною проблемою, яка трансформує саму суть політичної системи. Вона підриває демократичні процеси, делегітимізує владу, знижує довіру до інституцій та формує пасивну, недовірливу політичну культуру. У такій ситуації боротьба з корупцією має виходити за рамки технічних заходів і бути осмислена як стратегічний політичний процес, який вимагає зміни цінностей, практик і правил гри.

Політична відповідальність, участь громадян, ефективна комунікація між владою і суспільством – ось ключові передумови поступової, але сталої трансформації. З огляду на європейський вектор розвитку України, боротьба з корупцією має стати не лише внутрішнім імперативом, а й геополітичною умовою збереження державної суб'єктності у XXI столітті.

РОЗДІЛ 2

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

2.1. Політична воля та роль державних інститутів в реалізації антикорупційної політики: уряд, парламент та правоохоронні органи

У сучасному світі антикорупційна політика є одним із визначальних маркерів ефективності державного управління. Для України, яка тривалий час перебуває в стані транзитивного розвитку та прагне до повноправної інтеграції в європейський політичний простір, проблема подолання корупції має не лише соціальне чи правове, а й чітке політичне вимірювання. В умовах трансформаційного суспільства, коли формальні інститути ще не набули повноцінної стабільності, ключову роль у формуванні та реалізації антикорупційної стратегії відіграє політична воля еліт, а також здатність основних державних інституцій до взаємодії, контролю й відповідальності перед суспільством.

Як зазначає український дослідник Олег Конотоп, «антикорупційна політика залишається декларативною доти, доки вона не підкріплюється реальною політичною волею» [1– С. 47]. Таким чином, визначальним чинником ефективності є не просто наявність інституцій, а ступінь їхньої здатності діяти в межах політичної волі, яка перетворює наміри в реальні механізми боротьби з корупцією.

Політична воля як ключовий фактор антикорупційної політики

Термін «політична воля» часто вживається в наукових і публічних дебатах, однак у контексті антикорупційної політики він набуває особливого змісту. Політична воля – це не лише публічна риторика, а здатність ухвалювати непопулярні, але необхідні рішення, спрямовані на обмеження приватних інтересів, що суперечать суспільному добру. В антикорупційному контексті це означає ініціювання та впровадження системних реформ, зміцнення інституційної незалежності органів контролю, а також забезпечення невідворотності відповідальності.

У роботі Transparency International підкреслюється, що «відсутність політичної волі – це ключовий бар'єр для впровадження дієвих антикорупційних заходів у країнах з перехідною демократією» [2 – С. 22].

В українському контексті політична воля часто виступає інструментом ситуативного впливу: вона проявляється в передвиборчих кампаніях або в періоди посиленого міжнародного тиску, але рідко стає сталим принципом державної політики. У багатьох випадках фіксується імітація боротьби з корупцією, що дозволяє правлячим елітам зберігати зовнішню лояльність до міжнародних зобов'язань, але уникає реальних структурних змін.

Як слушно зауважує Наталія Шаповал: «українські еліти часто використовують антикорупційний порядок денний як інструмент зовнішньої легітимації, а не як внутрішню політичну необхідність» [3 – С. 58].

Уряд: стратегічна ініціатива та інституційні обмеження

Уряд України, як виконавчий орган, несе основну відповідальність за формування і реалізацію політики у сфері запобігання та протидії корупції. З одного боку, Кабінет Міністрів виступає ініціатором національних стратегій, ухвалює підзаконні акти, створює умови для функціонування антикорупційних інституцій. З іншого – він часто є об'єктом політичного тиску, конфлікту інтересів і ситуативної доцільності.

У Національній антикорупційній стратегії України на 2021 – 2025 роки зазначається, що «уряд має забезпечити узгодженість політик різних органів влади щодо попередження корупції та моніторингу ризиків» [4 – С. 14].

Попри задекларовані наміри, урядова діяльність неодноразово викликала зауваження з боку аналітичної спільноти. Наприклад, непрозорість у призначеннях на ключові посади, політизація держслужби та недостатній рівень внутрішнього контролю призводять до виникнення нових осередків корупційної практики. Зокрема, під час аудитів діяльності міністерств були виявлені численні порушення процедур державних закупівель, які часто залишались без належного реагування.

«Без ефективного внутрішнього нагляду діяльність урядових структур перетворюється на механізм латентного розподілу ресурсів, що підриває будь-які спроби системної антикорупційної політики» [5– С. 35].

Однак урядові ініціативи, як-от відкриття реєстрів державних витрат, діджиталізація адміністративних послуг через платформу «Дія» та інституціоналізація доброчесності держслужби, свідчать про потенціал до зрушень за наявності чіткої координації з іншими гілками влади.

Верховна Рада України: функції контролю, нормотворчості та політичної відповідальності

У системі державної влади парламент посідає виняткове місце як ключовий законодавчий орган, що має визначальне значення для формування антикорупційної політики, її легітимації та інституціонального забезпечення. Верховна Рада України не лише ухвалює закони, що встановлюють рамки антикорупційної діяльності, але й здійснює контроль над діяльністю виконавчої влади, затверджує стратегічні документи, формує органи державної влади, у тому числі спеціалізовані антикорупційні структури.

Як наголошує Ірина Бекешкіна, «парламент, за своєю природою, є ареною політичного конфлікту, але саме через цей конфлікт проходить узгодження цінностей, які лежать в основі антикорупційних норм» [6 – С. 79].

Законодавче забезпечення антикорупційної політики

Починаючи з 2014 року, український парламент схвалив низку ключових нормативних актів, які заклали інституційну основу антикорупційної інфраструктури. Серед них – Закон «Про запобігання корупції», що визначив принципи етичної поведінки публічних службовців; Закон «Про Національне антикорупційне бюро України»; Закон «Про Вищий антикорупційний суд», який став відповіддю на вимоги як внутрішнього громадянського суспільства, так і зовнішніх партнерів.

Однак, варто зазначити, що законодавчий процес часто супроводжується спробами послабити або змінити ключові антикорупційні положення. Наприклад, спроби відтермінувати або скасувати е-декларування у 2020 – 2021

роках стали показовими в контексті політичної боротьби між прихильниками і противниками антикорупційної реформи.

«Частина депутатського корпусу системно саботує реформу, вдаючись до тактики законодавчого затягування або внесення змін, що нівелюють первинні антикорупційні норми» [7 – С. 21].

Такий підхід свідчить про суперечливий характер політичної волі в межах парламенту, де вона часто розділена між умовними проєвропейськими та олігархічно-орієнтованими групами.

Функція парламентського контролю

Окрім нормотворчої функції, Верховна Рада виконує ще одну критично важливу роль – парламентський контроль. У сфері антикорупційної політики цей контроль реалізується через діяльність профільних комітетів (зокрема, Комітету з питань антикорупційної політики), проведення парламентських слухань, запитів, створення тимчасових слідчих комісій.

Втім, як зазначає дослідник В. Радченко, «парламентський контроль в Україні залишається переважно декларативним: його реальні результати часто не мають жодних правових наслідків для виконавчих органів» [8 – С. 67].

Однією з ключових проблем є слабка інституційна спроможність депутатського корпусу до моніторингу реалізації законодавства. Бракує незалежних аналітичних підрозділів, ресурсу для глибокого аудиту урядової діяльності, а головне – бракує політичної єдності в розумінні цінності інституційного контролю

До прикладу, Тимчасова слідча комісія щодо перевірки діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції у 2020 році не досягла жодного реального результату, її звіт був фактично проігнорований на пленарному засіданні.

Парламентська етика та конфлікт інтересів

Окремої уваги заслуговує проблема конфлікту інтересів у діяльності народних депутатів. В українській політичній практиці звичним є поєднання

законодавчої діяльності з приватним бізнесом, що підриває довіру до самого парламенту. За результатами опитування Київського міжнародного інституту соціології, «лише 8 % громадян вважають Верховну Раду чесним органом, здатним ефективно боротися з корупцією» [9- 2022].

Антикорупційна політика щодо депутатського корпусу також натрапляє на суттєвий політичний опір. Наприклад, ідея скасування депутатської недоторканності реалізувалась лише під тиском громадськості та міжнародних партнерів. І хоча формально недоторканність була знята, механізми правової відповідальності депутатів залишаються вкрай обмеженими.

«Зняття недоторканності стало більше політичним жестом, ніж реальним антикорупційним інструментом» [10 – С. 44].

Політичні групи інтересів у парламенті

Одним із факторів, що ускладнює ефективну реалізацію антикорупційної політики, є наявність у парламенті потужних неформальних груп впливу — олігархічних, регіональних, корпоративних. Ці групи здатні блокувати або трансформувати законопроекти, лобювати потрібні призначення, а в деяких випадках – відкрито тиснути на антикорупційні органи.

Інститут законодавчих ініціатив наголошує, що «український парламент часто працює як арена ресурсного перерозподілу між впливовими групами, що знижує ефективність публічної політики» [11 – С. 15].

Це створює парадоксальну ситуацію, коли інституційно парламент є відповідальним за антикорупційну політику, але структурно — він залишається осередком політичної корупції.

Правоохоронні органи: їх роль у реалізації антикорупційної політики України

Важливу роль в антикорупційній політиці України відіграють правоохоронні органи, зокрема Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) та Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Ці органи складають основу боротьби з корупцією на рівні

кримінального переслідування, запобігання правопорушенням та оцінки доброчесності державних службовців.

НАБУ: структура та функціональні обов'язки

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) було створено в 2015 році як незалежний орган для боротьби з корупцією вищих посадових осіб держави. Основною функцією НАБУ є розслідування корупційних злочинів, вчинених високопосадовцями, посадовими особами правоохоронних органів та іншими державними службовцями.

Як підкреслює Олександр Хмельницький, «НАБУ має унікальну роль у системі правоохоронних органів України, адже лише цей орган володіє повноваженнями для розслідування справ, що стосуються вищих державних посадових осіб. Проте, його незалежність часто піддається політичному тиску» [12– С. 112].

Відзначимо, що НАБУ було піддано численним атакам з боку політичних сил, що побоюються за свої позиції. Водночас, згідно з даними звіту Transparency International, «у період з 2017 по 2020 рік НАБУ розслідувало понад 120 корупційних справ, що включали як високопрофесійні розслідування, так і випадки політичного втручання» [13 – С. 42].

САП: функція та проблеми взаємодії з НАБУ

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) була створена для забезпечення правового супроводу кримінальних справ, які розслідуються НАБУ. САП відіграє важливу роль у нагляді за правомірністю та ефективністю розслідувань, а також у представленні держави в суді.

Проте, на жаль, взаємодія між НАБУ і САП іноді виявляється складною через різні інтерпретації законів та внутрішні протиріччя в антикорупційному органі. Як зазначає Марія Бурмака, «дії САП часто були поставлені під сумнів через політичний вплив і надмірну бюрократичну тяганину, що спричиняло затримки в розслідуванні резонансних справ» [14 – С. 98].

Відзначимо, що неодноразово виникали конфлікти між керівниками НАБУ та САП, що підриває ефективність боротьби з корупцією, зокрема, коли йдеться про взаємне визнання компетенцій і розподіл повноважень.

НАЗК: превентивні функції та етичні стандарти

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) має ключову роль у системі запобігання корупції в Україні, зокрема в сфері моніторингу е-декларацій, контролю за фінансуванням політичних партій та впровадження антикорупційних програм. Завдання НАЗК полягає не тільки в виявленні корупційних ризиків, а й у формуванні системи етичних стандартів для публічних службовців.

Згідно з дослідженням Костянтина Коваленка, «НАЗК намагається запровадити практики, що підвищують рівень прозорості в державному управлінні, однак нестабільність політичної ситуації та недостатня підтримка з боку уряду ускладнюють його функціонування» [15 – С. 56].

Необхідно зазначити, що проблема е-декларування, яке викликало багато суперечок і навіть було обмежено під впливом деяких політичних сил, лишається критично важливим інструментом для забезпечення прозорості діяльності державних службовців.

ВАКС: новий етап у боротьбі з корупцією

Вищий антикорупційний суд України (ВАКС) було створено в 2019 році як частину реформ, спрямованих на покращення ефективності боротьби з корупцією. Основне завдання ВАКС полягає в розгляді справ, пов'язаних із корупційними злочинами, скоєними високопосадовцями, а також у забезпеченні спеціалізованого підходу до розгляду таких справ.

Згідно з доповіддю Європейської Комісії, «ВАКС дозволяє спростити і прискорити процес судового розгляду справ щодо корупції, проте його робота ще потребує вдосконалення в контексті підвищення прозорості судового процесу» [15– С. 78].

ВАКС, попри свою важливу роль, залишається під постійним політичним тиском, що обумовлюється високим інтересом до результатів судових справ проти впливових осіб.

Політичний контекст: взаємодія органів влади і правоохоронних структур

Важливим фактором, що визначає ефективність діяльності цих органів, є їхня взаємодія з іншими гілками влади, зокрема з парламентом і урядом. Як зазначають аналітики Центру політичних досліджень, «на жаль, політичний вплив на правоохоронні органи залишається однією з основних причин неефективності антикорупційної політики в Україні» [16 – С. 58].

Роль політичної волі та державних інститутів у формуванні антикорупційної політики України

Політична воля є основою для ефективної реалізації антикорупційної політики, а відтак її відсутність або слабкість здатна звести нанівець всі зусилля по боротьбі з корупцією. Без сильного політичного лідерства, спрямованого на реформування та зміцнення антикорупційних інститутів, жоден антикорупційний орган не зможе досягти значних результатів.

Уряд як основний агент антикорупційних змін

Уряд відіграє центральну роль у реалізації антикорупційної політики, оскільки саме на нього покладається розробка стратегій, впровадження реформ та контроль за їх виконанням. Одним з основних завдань уряду є забезпечення належних умов для роботи антикорупційних органів та їхніх механізмів.

Як зазначає Ірина Соколова, «без активної участі уряду в антикорупційних ініціативах важко досягнути реальних результатів, оскільки політична воля уряду є основою для розробки законодавства і належного функціонування антикорупційних інститутів» [17 – С. 64].

Проте, не завжди урядова політика є сприятливою для боротьби з корупцією, оскільки в окремих випадках відсутність політичної волі чи інтересів високопосадовців може обмежувати можливості антикорупційних інститутів. За даними дослідження Центру політичних студій, «відсутність політичної волі

уряду щодо боротьби з корупцією, зокрема на рівні призначень ключових фігур в правоохоронних органах, створює в Україні значний бар'єр для реальних реформ» [17– С. 112].

Парламент: законодавча підтримка та інституційні зміни

Парламент України має величезне значення для формування та підтримки антикорупційної політики, зокрема через прийняття законів, які регулюють діяльність антикорупційних органів. Однак інтереси окремих політичних груп та їхня готовність до реформ іноді суперечать проголошеній боротьбі з корупцією.

Як зазначає Олексій Данилов, «парламент є ключовим елементом для стабільності правової бази антикорупційної діяльності. Проте, політична воля депутатів часто стає перешкодою, коли йдеться про реальні зміни у законодавстві, особливо коли зміни зачіпають інтереси впливових груп»

[18 – С. 89].

Протягом останніх років парламент прийняв ряд законів, таких як Закон про е-декларування та Закон про прозорість фінансування політичних партій, що були важливими кроками в боротьбі з корупцією. Однак на шляху до повноцінної реалізації цих законів виникали численні політичні конфлікти, що відстрочували реформи. Як показують результати опитувань серед політичних експертів, «незважаючи на проголошену боротьбу з корупцією, парламентарі часто не готові підтримувати закони, які б серйозно обмежили корупційні можливості в країні» [19 – С. 56].

Правоохоронні органи та їх взаємодія з урядом і парламентом

Ефективність антикорупційної політики залежить не тільки від політичної волі уряду та парламенту, але й від взаємодії правоохоронних органів з іншими гілками влади. Правоохоронні органи мають бути незалежними, але водночас повинні працювати в рамках чіткої координації з іншими інститутами влади.

Як зазначає Юрій Коваленко, «правоохоронні органи України, зокрема НАБУ, САП і ВАКС, працюють в умовах постійного політичного тиску, що часто ускладнює їхню діяльність. Нестабільність політичної ситуації в країні

призводить до того, що результати розслідувань можуть бути піддані сумнівам або навіть скасовані через політичний вплив» [20 – С. 34].

Водночас саме правоохоронні органи здатні забезпечити належне правосуддя, однак без політичної підтримки вони не мають реальних можливостей для боротьби з корупцією. Більш того, однією з ключових проблем є відсутність стабільної підтримки правоохоронних органів з боку уряду та парламенту в контексті кадрових призначень, що безпосередньо впливає на ефективність їх роботи.

Перспективи розвитку антикорупційної політики України

Починаючи з 2014 року, Україна зробила значні кроки у боротьбі з корупцією, створивши нові органи та реформи, що покликані зменшити корупційні прояви в суспільстві. Однак реформи потребують подальшого вдосконалення, а основними проблемами залишаються політичний тиск на антикорупційні органи та непослідовність у реалізації реформ.

Як зазначає аналітичний звіт Інституту політичних досліджень, «антикорупційна реформа має відбуватись не тільки на рівні створення нових інститутів, а й на рівні змін у суспільній свідомості, де політична воля має стати не тільки декларативною, а й практичною» [21– С. 76].

Політична воля та інституційні зміни в контексті боротьби з корупцією

Політична воля є основою для будь-якої реформи, в тому числі і антикорупційної. Для ефективної боротьби з корупцією необхідно не тільки створити антикорупційні органи, але й забезпечити стабільність їх роботи в умовах політичного впливу. Зміни в політичному ландшафті країни можуть значно впливати на ефективність таких інститутів, як НАБУ, ВАКС, САП, НАЗК.

У цьому контексті важливою є роль уряду в забезпеченні незалежності антикорупційних органів. Ірина Соколова зазначає, що «політична воля уряду не лише забезпечує ресурси для роботи антикорупційних органів, а й формує загальний настрій для реальних змін» [22 – С. 63]. Відсутність стабільної

політичної волі може призвести до перешкод у реформуванні державних інститутів.

Парламент як інститут підтримки реформ

Парламент є одним з основних інститутів, який може забезпечити правову основу для боротьби з корупцією. Прийняття антикорупційних законів, зокрема щодо прозорості фінансування політичних партій та електронного декларування, є необхідними кроками на шляху до реальної зміни ситуації.

Однак відсутність чіткої політичної волі у парламенті часто призводить до блокування важливих реформ. Як підкреслює Олексій Данилов, «політичні фракції в парламенті інколи мають власні інтереси, які суперечать інтересам боротьби з корупцією, що ускладнює прийняття необхідних законів»

[23 – С. 89].

Правоохоронні органи: підзвітність і незалежність

Правоохоронні органи, зокрема НАБУ, САП, та ВАКС, займають ключове місце в боротьбі з корупцією. Вони не лише здійснюють розслідування корупційних злочинів, а й формують правову практику боротьби з корупцією в країні. Важливо, щоб ці органи діяли незалежно від політичного тиску, але одночасно мали достатню підтримку з боку держави для забезпечення ефективності своєї діяльності.

Юрій Коваленко зазначає, що «політичний тиск на правоохоронні органи часто стає бар'єром для їх ефективної роботи. Потрібно створити механізми, що захищатимуть незалежність антикорупційних інститутів від політичних впливів» [23– С. 34].

Загалом, розслідування корупційних злочинів потребує не лише високого рівня професіоналізму, а й впевненості у захисті від можливих політичних або економічних зацікавлених осіб. Це є важливою умовою для досягнення справедливості та реальних результатів у боротьбі з корупцією.

Перспективи для України: забезпечення інтеграції антикорупційних реформ

Незважаючи на певні успіхи в боротьбі з корупцією, Україна стикається з численними викликами, які потребують не тільки політичної волі, але й інституційних змін на всіх рівнях. Одним із найбільш важливих кроків є підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, забезпечення стабільності та незалежності антикорупційних органів, а також ухвалення нових законодавчих ініціатив.

Найбільш успішні країни у боротьбі з корупцією дотримуються принципу, що корупція не повинна бути політичним інструментом. Як зазначає дослідження Міжнародної антикорупційної мережі, «успіх у боротьбі з корупцією досягається лише тоді, коли політичні інститути перестають бути інструментами для збереження корупційних практик» [24 – С. 92].

Україна, прагнучи до інтеграції в Європейський Союз, повинна продовжувати зміцнювати антикорупційні інститути, що є важливим елементом європейських стандартів доброчесності та прозорості. Успішне реформування антикорупційної системи, за умови належної політичної волі та постійної підтримки з боку міжнародних партнерів, може стати ключовим фактором для стабільності та розвитку демократичних процесів в Україні.

Підсумки політичної волі та інституційної спроможності

Політична воля, як основний рушійний фактор у реалізації антикорупційної політики, виявилася ключовою для створення та розвитку антикорупційних інститутів в Україні, таких як НАБУ, САП та ВАКС. Водночас, відсутність чіткої, послідовної політичної волі може призвести до ослаблення цих органів і надання можливості для зловживань на всіх рівнях влади.

Незважаючи на певні досягнення в боротьбі з корупцією, українська політика в цій сфері досі стикається з численними проблемами. Однією з основних перепон є політичний вплив на діяльність правоохоронних органів, що створює ризик для їх незалежності. Як зазначають дослідники, «корупція є не тільки результатом недосконалої інституційної бази, а й наслідком політичної культури, в якій корупційні практики залишаються нормальною частиною державної діяльності» [24 – С. 56].

Державні інститути повинні функціонувати не лише з політичної підтримки, але й на основі чітких, прозорих процедур, що гарантують відсутність втручання в їхню роботу з боку політичних сил. Проте в Україні поки що залишається високий рівень політичного тиску, що негативно впливає на ефективність боротьби з корупцією.

Рекомендації для підвищення ефективності боротьби з корупцією

Для подальшого вдосконалення антикорупційної політики України необхідно здійснити низку комплексних заходів:

1. Посилення незалежності антикорупційних органів: Для ефективної боротьби з корупцією потрібно забезпечити незалежність антикорупційних органів від політичного тиску та зовнішніх впливів. У цьому контексті необхідно вдосконалити законодавчу базу, яка б гарантувала захист антикорупційних органів від політичних маніпуляцій.

2. Створення ефективних механізмів підзвітності: Важливо посилити механізми контролю за діяльністю як державних органів, так і організацій, які реалізують антикорупційну політику. Особливу увагу слід приділити виявленню та запобіганню корупційним схемам на місцевому рівні.

3. Освітня політика щодо корупції: Для зміни політичної культури в Україні необхідно запровадити програми, спрямовані на підвищення обізнаності громадян та чиновників про наслідки корупційних практик і важливість боротьби з ними. Прозорість та участь громадян у процесах прийняття рішень на всіх рівнях можуть суттєво знизити рівень корупції в країні.

4. Міжнародна співпраця: Інтеграція України в європейські та міжнародні структури, як, наприклад, Європейський Союз, вимагає від України виконання відповідних вимог щодо боротьби з корупцією. Посилення співпраці з міжнародними організаціями допоможе впроваджувати ефективні практики, розвивати механізми правової допомоги та захисту прав людини.

5. Інституційні зміни у роботі парламенту: Український парламент повинен продовжувати впроваджувати законодавчі ініціативи, які знижують

ризика корупції. Проте необхідно більш чітко визначити механізми контролю за ухваленням законів та забезпечити прозорість у процесах прийняття рішень.

6. Політична воля як фактор стабільності: Для продовження антикорупційних реформ необхідно забезпечити стабільну політичну волю, яка не змінюватиметься в залежності від політичних циклів. Тільки в такому випадку реформи будуть ефективними та тривалими.

Боротьба з корупцією є одним з основних завдань для розвитку демократичних інститутів в Україні. Важливими складовими успішної реалізації антикорупційної політики є політична воля, ефективні державні інститути, готовність суспільства брати участь у боротьбі з корупцією та постійний контроль за діяльністю державних органів. Незважаючи на існуючі труднощі, успіх України в боротьбі з корупцією буде залежати від здатності держави реформуватися та інтегрувати європейські стандарти.

2.2. Роль політичної опозиції та громадянського суспільства у боротьбі з корупцією: політичні конфлікти та механізми контролю

Антикорупційна боротьба за участі опозиції та громадянського суспільства

У політичному житті демократичних країн опозиція та громадянське суспільство відіграють особливо важливу роль як механізми контролю над владою. Саме вони здатні виявляти прояви корупції, чинити тиск на органи державної влади, ініціювати суспільні дискусії та пропонувати альтернативні антикорупційні стратегії. У випадку України, що перебуває у стані постійного реформування та євроінтеграційного спрямування, значення цих акторів зростає, адже саме на них часто покладаються функції зовнішнього нагляду та політичної корекції.

Як зазначає О. Яременко, «демократія без опозиції – це лише декоративний фасад, позбавлений головної своєї функції – самокорекції через публічну конкуренцію» [1 – С. 34]. Таким чином, політична опозиція в демократичних

суспільствах постає не лише як альтернатива чинній владі, а як інституційно важливий контрбаланс, що стримує зловживання та сприяє прозорості.

Разом з тим, громадянське суспільство як сфера добровільного об'єднання громадян, не пов'язана з політичними партіями або владними структурами, виконує роль постійного соціального моніторингу та впливу. Саме громадські організації, журналісти-розслідувачі, волонтерські ініціативи нерідко першими виявляють корупційні дії та організовують кампанії впливу.

Корупція – це явище, яке, на думку багатьох дослідників, виникає та розвивається не лише як результат слабких інституцій, а й як наслідок пасивності суспільства та відсутності дієвих механізмів контролю. Як підкреслює політолог І. Когут, «однією з умов зростання корупції в Україні стала слабкість громадянського суспільства на ранніх етапах незалежності, а також репресивне ставлення до опозиційних голосів» [2. – С. 51].

Політична опозиція як антикорупційний фактор у системі влади

Опозиція у демократичному політичному процесі має важливу функцію – слідкувати за діями влади, викривати її помилки та зловживання, висувати альтернативні програми розвитку. Особливо це стосується таких аспектів, як державні закупівлі, призначення посадовців, контроль за фінансами та використанням публічних ресурсів.

В українських реаліях опозиційні політичні сили виступали ініціаторами гучних антикорупційних розслідувань, публічних викриттів та протестів. Наприклад, роль парламентської опозиції у викритті корупційних схем в оборонному секторі 2018 – 2019 рр. стала прикладом того, як політична боротьба може набувати форм суспільно корисного антикорупційного спротиву. Як зазначає В. Ковтун, «опозиція, що прагне здобути довіру суспільства, змушена апелювати до теми корупції, адже вона є найбільш чутливою точкою української політики» [3 – С. 117].

Водночас політичні конфлікти навколо антикорупційної політики часто мають деструктивний характер, коли боротьба з корупцією використовується як інструмент дискредитації опонентів. Це створює проблему політичної

маніпуляції темою антикорупції. В таких умовах, опозиція з одного боку виконує роль контролера, а з іншого – може сама потрапляти у корупційні скандали. Таким чином, для реального посилення антикорупційної ефективності опозиції необхідна її внутрішня добродішність, прозорість, а також незалежність від олігархічного впливу.

Як писав Л. Найджел у праці «Опозиція та демократія», «ефективна опозиція – це не лише критика, а й відповідальність перед суспільством за кожне звинувачення, за кожну пропозицію» [4 – С. 84].

Громадянське суспільство: роль у моніторингу та контролі над владою

Громадянське суспільство в Україні демонструє зростаючу активність, особливо після Революції Гідності 2014 року. З того часу зросла кількість неурядових організацій, які фокусуються на моніторингу державної політики, аналізі корупційних ризиків та участі у формуванні стратегічних документів.

Найвідоміші приклади – це діяльність таких організацій, як Transparency International Ukraine, Центр протидії корупції (ЦПК), Реанімаційний пакет реформ (РПР) та інші. Вони не лише викривають корупційні зловживання, а й активно впливають на формування публічної політики, беруть участь у розробці законодавчих ініціатив, ініціюють кампанії публічного тиску.

Як підкреслює Т. Сушко, «громадянське суспільство є головним суб'єктом зовнішнього демократичного контролю в країнах з молодою демократією, таких як Україна» [5 – С. 73].

Особливе значення мають також журналістські розслідування — як форма громадянського контролю. Проекти типу «Слідство.Інфо», «Bihus.info», «Наші гроші» систематично оприлюднюють дані про незаконні збагачення чиновників, маніпуляції з тендерами, офшорні схеми.

Варто наголосити, що ефективність громадянського суспільства напряму залежить від рівня свободи слова, відкритості державних даних, законодавчих гарантій безпеки активістів. На жаль, випадки переслідування антикорупційних журналістів або тиск на громадські організації свідчать про наявність проблем у

цій сфері. Наприклад, ситуація навколо Катерини Гандзюк стала символом ризиків, з якими стикаються громадські активісти в Україні.

Політичні конфлікти та антикорупційний дискурс: конструктивна критика чи популізм?

Одним із ключових аспектів участі політичної опозиції у боротьбі з корупцією є її здатність впливати на порядок денний суспільства. Проте важливо розрізняти конструктивний антикорупційний дискурс і популістські заяви, які нерідко використовуються в політичній боротьбі як інструмент тиску чи дискредитації.

«Корупція в Україні стала універсальним аргументом у будь-якій політичній полеміці. Звинувачення у хабарництві часто звучать без належної доказової бази й перетворюються на риторику замість стратегії» – зазначає політолог В. Літвин [6 – С. 45].

Такі прояви є характерними для передвиборчого періоду, коли опозиційні сили активно використовують антикорупційну риторику, але втрачають інтерес до конкретних реформ після виборів. Зокрема, після парламентських виборів 2019 року в Україні низка політичних партій, які прийшли до парламенту з гучними антикорупційними гаслами, не підтримали ключові ініціативи щодо посилення прозорості фінансування партій.

Це свідчить про те, що антикорупційна діяльність опозиції не завжди є щирою та послідовною. Як зауважує І. Коломієць, «популізм у сфері боротьби з корупцією – це заміна реального системного підходу на емоційні обіцянки, що не мають практичного результату» [7– С. 23].

Водночас у парламентських умовах політична опозиція має інструменти для реального впливу: депутатські запити, створення тимчасових слідчих комісій, участь у комітетах, публічні виступи, підтримка або блокування законопроектів. Проблемою лишається недостатній політичний ресурс і фрагментація самої опозиції, що знижує ефективність спільних дій.

Громадянський контроль як основа політичної відповідальності

Одним із найефективніших механізмів боротьби з корупцією, які перебувають поза межами формального політичного процесу, є громадянський контроль. Йдеться про систематичний моніторинг діяльності органів влади з боку громадських об'єднань, експертного середовища, активістів, незалежних журналістів.

Цей контроль реалізується через кілька основних форм:

- участь у громадських радах при органах виконавчої влади;
- подання запитів на публічну інформацію;
- аналітика державних закупівель;
- участь у публічних обговореннях та адвокаційних кампаніях.

Як зазначає А. Павленко, «громадянський контроль – це не лише нагляд за діяльністю влади, а й постійна публічна комунікація, яка змушує політиків пояснювати свої дії та нести відповідальність перед суспільством» [8. – С. 66].

Важливою частиною такого контролю є наявність незалежних платформ і технологій, що дають змогу перевіряти факти, відслідковувати голосування депутатів, аналізувати бюджети. Прикладом може слугувати ініціатива OPORA, яка регулярно публікує дані про політичну активність парламенту, порушення на виборах, прозорість фінансування.

Проте навіть найефективніші механізми контролю стикаються з проблемами: ігнорування громадських рекомендацій владою, брак політичної волі до змін, а також переслідування окремих активістів. Це породжує ситуацію, коли зусилля громадянського суспільства не конвертуються в системні результати.

Співпраця опозиції та громадянського суспільства: потенціал і ризики

Попри формальну незалежність один від одного, опозиційні політичні сили та громадянське суспільство можуть і повинні співпрацювати у сфері антикорупційної діяльності. Особливо в тих випадках, коли йдеться про спільний тиск на владу, ініціювання парламентських слухань, або підтримку системних реформ.

Наприклад, у 2015 – 2017 роках громадські організації разом з опозиційними депутатами виступали за створення незалежного антикорупційного суду. Саме ця співпраця дозволила сформулювати законопроекти, провести адвокаційні кампанії та досягти міжнародної підтримки.

«Коли громадськість і парламентська опозиція діють скоординовано, влада змушена реагувати, навіть якщо спочатку не була зацікавлена в змінах» – пише Д. Кошель [9 – С. 29].

У той же час така взаємодія не завжди є позитивною. Існують ризики політизації громадянського суспільства, коли окремі громадські ініціативи фактично перетворюються на інструменти партійного впливу. Це підриває довіру до них, зменшує ефективність діяльності та знецінює принцип незалежності.

Інструменти громадянського впливу на антикорупційну політику

Сучасне громадянське суспільство використовує дедалі ширший спектр інструментів для впливу на антикорупційну політику. Це не лише публічні акції чи мітинги, а й цілеспрямовані інформаційні кампанії, цифрові інструменти моніторингу, аналітика та співпраця з міжнародними організаціями.

Одним із найуспішніших прикладів є використання електронних систем, зокрема ProZorro, яка була запроваджена за активної участі громадських ініціатив. «ProZorro стала символом нового підходу до прозорості: коли система створюється у співпраці влади, бізнесу та громадськості, і кожен тендер — це публічна інформація» [10].

Також ефективним інструментом став портал відкритих даних, через який активісти можуть аналізувати бюджетні витрати, контракти, фінансування партій. На основі цих даних створюються антикорупційні розслідування. Саме завдяки доступу до таких ресурсів журналісти викрили низку корупційних схем у сфері оборонних закупівель, що отримало значний суспільний резонанс у 2018 – 2019 роках.

«Дані — це нова зброя громадянського суспільства. Якщо ми маємо доступ до публічної інформації, ми можемо ставити незручні запитання, вимагати відповідей, і добиватися змін» – підкреслює активістка Олена Сулова [11 – С. 33].

Однак важливо зауважити, що сама наявність інструментів не гарантує результату. Існують бар'єри, пов'язані з недоступністю повних даних, маніпуляціями у формі звітності, а також відсутністю ефективного зворотного зв'язку з боку влади. Це потребує постійного тиску з боку суспільства.

Політична опозиція як ініціатор парламентського контролю над корупційними практиками

Політична опозиція, окрім публічної критики, має важелі парламентського впливу. У демократичних державах вона виступає рушієм контролю за виконавчою владою, ініціюючи розслідування, скликаючи парламентські слухання, подаючи депутатські запити. В Україні ці інструменти використовуються, проте з обмеженим ефектом.

Один із небагатьох прикладів успішного парламентського контролю – створення Тимчасової слідчої комісії (ТСК) щодо розслідування корупції в енергетичному секторі у 2020 році. Хоча її діяльність не призвела до притягнення до відповідальності посадовців, вона активізувала публічну дискусію та змусила уряд надати офіційні пояснення.

«Політична опозиція має право і обов'язок бути сторожем системи, яка часто імітує реформи замість того, щоб їх реально реалізовувати», — зазначає Тарас Загородній [12 – С. 18].

Незважаючи на це, опозиція в Україні часто стикається з перешкодами: домінуванням монобільшості, блокуванням ініціатив у регламентних комітетах, недостатнім доступом до інформації. Ці обмеження послаблюють потенціал опозиції в контролі за корупцією.

Також негативно впливає політична фрагментованість: замість єдиного фронту боротьби з корупцією опозиційні сили нерідко зосереджуються на

міжпартійній конкуренції. Це знижує легітимність їхніх антикорупційних ініціатив в очах суспільства.

Громадянська журналістика та її роль у виявленні корупції

Сучасна боротьба з корупцією неможлива без участі незалежних ЗМІ та громадянської журналістики. У багатьох випадках саме журналісти стають першими, хто викриває зловживання владою.

Група Bihus.Info – яскравий приклад журналістської ініціативи, яка завдяки розслідуванням у сферах оборони, митниці, фінансів та політики вплинула на хід суспільного дискурсу. Розслідування щодо корупційних схем в «Укроборонпромі» у 2019 році призвело до відставок чиновників і порушення кримінальних проваджень.

«Роль журналіста у боротьбі з корупцією – це не лише інформувати, а створювати суспільний тиск, який змушує державу діяти» – наголошує Денис Бігус [13].

Журналісти мають доступ до інструментів аналізу документів, можуть співпрацювати з whistleblowers (викривачами), користуються платформами захищеної комунікації. Завдяки цьому з'являється ефективний ланцюг інформаційного впливу, який зменшує простір для безкарності.

Втім, журналісти-розслідувачі нерідко стикаються з тиском, погрозами або юридичними переслідуваннями. Це створює атмосферу ризику та вимагає підтримки з боку громадськості, міжнародних організацій, а також посилення законодавчого захисту свободи слова.

Політологічний аналіз ролі опозиції та громадянського суспільства у боротьбі з корупцією

Роль політичної опозиції в демократичному суспільстві є ключовою для балансування влади та підвищення рівня відповідальності уряду. У контексті антикорупційної боротьби опозиція виступає як важливий політичний механізм контролю, який здатен не лише критикувати владу, а й формувати альтернативні політики та мобілізувати суспільну увагу до проблем корупції.

«Опозиція, що діє конструктивно, сприяє розвитку демократії, покращенню якості політичного процесу та підвищенню політичної культури» [14– С. 45].

Разом із цим, роль опозиції суттєво обмежується у випадках, коли політична конкуренція трансформується у суцільну боротьбу за владу, що часто супроводжується використанням корупційних схем. Такий «політичний капіталізм» підриває довіру до інститутів і створює додаткові ризики для системи контролю.

Громадянське суспільство, як «четверта влада», відіграє унікальну роль у формуванні суспільного запиту на прозорість та відповідальність влади. Завдяки активності громадських організацій, незалежних журналістів, ініціатив по моніторингу влади, створюється потужний суспільний контроль, який доповнює парламентські механізми.

«Громадянське суспільство – це соціальний імпульс, що формує політичну волю до реформ та спонукає державу до виконання своїх зобов'язань» [15 – С. 12].

Однак співпраця між політичною опозицією та громадянським суспільством часто утруднюється через різні ціннісні орієнтири та тактичні інтереси. Опозиція може використовувати громадські ініціативи як інструмент політичної боротьби, що знижує ефективність останніх та ризикує втратити довіру.

Виклики та перспективи кооперації

Головним викликом для подальшого ефективного залучення опозиції і громадянського суспільства до боротьби з корупцією є необхідність створення спільної платформи для діалогу, заснованої на довірі та прозорості.

Для цього потрібна чітка відмова від політичних маніпуляцій і використання антикорупційних тем у якості інструменту політичної боротьби. Важливим є формування спільної стратегії, що поєднує політичний вплив та громадський контроль.

«Лише поєднання політичного тиску та громадянської активності здатне створити стійку систему стримувань і противаг, що буде ефективною у протидії корупції» [16 – С. 27].

Позитивним досвідом можна вважати формування в Україні окремих антикорупційних платформ, де зацікавлені громадські організації та політики працюють над розробкою законодавчих ініціатив та їх моніторингом.

Проте ця співпраця має бути системною, а не ситуативною. Для цього потрібні законодавчі гарантії, фінансування громадських ініціатив та розширення можливостей доступу до інформації. Не менш важливим є підвищення політичної культури, що дозволить уникнути інструменталізації антикорупційної боротьби.

Таким чином, роль політичної опозиції і громадянського суспільства у боротьбі з корупцією є надзвичайно важливою, але водночас складною і суперечливою. Вони виступають як каталізатори змін, формують суспільний тиск, контролюють владу, але при цьому стикаються з політичними бар'єрами і ризиком втрати довіри через політизацію.

Для підвищення ефективності боротьби з корупцією необхідне зміцнення діалогу між політичною опозицією і громадянським суспільством, посилення незалежності та ресурсної бази останнього, а також формування політичної культури, орієнтованої на принципи прозорості і відповідальності.

Як зазначає Політичний аналітик Андрій Мельник: «Лише комплексний підхід, який поєднує політичний контроль, активність громадськості та реформування інститутів, здатен забезпечити сталий прогрес у боротьбі з корупцією» [17 – С. 40].

РОЗДІЛ 3

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТА ПОЛІТИЧНА РЕФОРМА У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

3.1. Політичні вимоги Європейського Союзу до боротьби з корупцією та їх вплив на внутрішню політику України: порівняння з іншими європейськими країнами

«Корупція є однією з найсерйозніших загроз для демократичного розвитку та економічного процвітання», – зазначають експерти Всесвітнього банку [1]. В умовах глобалізації та посилення регіональної інтеграції, зокрема в Європейському Союзі (ЄС), питання протидії корупції виходить на перший план зовнішньої політики країн-кандидатів та партнерів. Для України, яка прагне інтегруватися до європейських структур, боротьба з корупцією стала одним із центральних елементів внутрішніх реформ.

У Стратегії ЄС щодо боротьби з корупцією, ухваленій у 2014 році, підкреслено: «Корупція підриває основи демократії та верховенства права, послаблює економічний розвиток, знижує ефективність державних інституцій та підриває довіру громадян» [2]. Ця заява чітко окреслює масштаб проблеми і пояснює, чому ЄС приділяє настільки велику увагу цьому питанню у своїй політиці розширення і партнерства.

Особливістю політичних вимог ЄС є їх системний та комплексний характер. Це не просто набір рекомендацій чи формальних зобов'язань – це ціла структура юридичних, інституційних і політичних заходів, які спрямовані на трансформацію державних систем, усунення корупційних ризиків та формування прозорої і підзвітної системи управління. Відповідно, країни, що прагнуть стати частиною європейського простору, змушені не лише приймати відповідне законодавство, але й впроваджувати його в життя, демонструвати реальні результати та готовність до постійного моніторингу з боку європейських інституцій.

Політичні вимоги ЄС у сфері боротьби з корупцією: сутність, стандарти та механізми впливу

Одним із ключових політичних інструментів ЄС є так звані Копенгагенські критерії, визначені в 1993 році, які встановили мінімальні умови для вступу до Союзу [3]. Серед них – демократичність інституцій, повага до прав людини, верховенство права і здатність брати на себе зобов'язання, що впливають із членства в ЄС. Антикорупційна складова не є окремим пунктом, а інтегрована у всі ці аспекти.

Європейський Союз застосовує багаторівневий підхід до політичних вимог щодо боротьби з корупцією. Цей підхід включає:

- правове регулювання, яке вимагає прийняття законів, що визначають корупційні дії як кримінальні злочини, встановлюють механізми запобігання конфлікту інтересів, регламентують публічні закупівлі, фінансування політичних партій і контроль за державними службовцями;

- інституційні зміни, які передбачають створення незалежних антикорупційних органів із широкими повноваженнями. Ці органи повинні бути фінансово незалежними, кадрово компетентними і вільними від політичного впливу;

- моніторинг і звітність, що здійснюються як на національному, так і на європейському рівнях, з обов'язковим звітуванням про виконання антикорупційних зобов'язань;

- підвищення прозорості через обов'язкове декларування доходів та майна посадовцями, а також забезпечення доступу громадськості до інформації про діяльність державних органів;

- залучення громадськості і ЗМІ до процесів контролю та моніторингу, створення умов для активної участі громадянського суспільства у боротьбі з корупцією.

Як наголошує офіційний документ Європейської комісії: «Боротьба з корупцією повинна здійснюватися за допомогою комплексних заходів, що включають законодавчі, інституційні та культурні зміни, а також механізми запобігання, виявлення і покарання корупційних дій» [4].

Важливо відзначити, що політичні вимоги ЄС є гнучкими і пристосованими до конкретного контексту кожної країни. Вони передбачають не тільки зовнішній тиск, але й підтримку реформ через технічну допомогу, експертні консультації та обмін найкращими практиками.

Інструменти політичного впливу ЄС

ЄС використовує комплексний набір інструментів, які поєднують політичний тиск із стимулюванням реформ. Серед найважливіших – це:

- угоди про асоціацію і партнерство, що включають розділи про антикорупційну співпрацю, обов’язкові до виконання;
- механізми моніторингу і звітності, зокрема регулярні оцінки Європейської комісії, GRECO, а також звіти незалежних експертів;
- фінансові інструменти, які пов’язані з виділенням допомоги, кредитів та інвестицій. Кошти ЄС можуть бути призупинені або зменшені у разі невиконання антикорупційних зобов’язань;
- механізм співпраці та перевірки (CVM), запроваджений після приєднання Румунії та Болгарії, який передбачає систематичний контроль за виконанням реформ, публічні звіти та політичний тиск на уряди;
- Європейська прокуратура (EPPO), яка здійснює розслідування корупційних злочинів, пов’язаних з коштами ЄС, і має право безпосередньо втручатися в національні судові процеси;
- санкції і політичний тиск, що застосовуються у випадках серйозних порушень, включаючи заморожування активів, заборону на поїздки та інші заходи.

Як підкреслює дослідник Європейської політики Маркус Шульц: «ЄС використовує унікальне поєднання позитивних стимулів і санкцій, що дає змогу ефективно впливати на держави, спрямовуючи їх до дотримання європейських стандартів у сфері боротьби з корупцією» [5].

Вплив політичних вимог ЄС на внутрішню політику України: особливості та виклики

Для України вимоги ЄС у сфері боротьби з корупцією мають критичне значення. Угода про асоціацію, підписана у 2014 році, містить обов'язкові зобов'язання щодо реформування антикорупційного законодавства, створення незалежних антикорупційних інституцій і забезпечення прозорості державної влади [6].

Одним із ключових викликів є необхідність гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, що вимагає не лише прийняття відповідних законів, але й ефективного їх виконання. Як зазначає аналітик Центру досліджень антикорупційної політики, «успіх боротьби з корупцією в Україні залежить від того, наскільки політична воля співпаде з міжнародними вимогами, а також від рівня громадянського контролю» [7].

Інституційні реформи, зокрема створення Національного антикорупційного бюро (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) та Вищого антикорупційного суду, є безпрецедентними кроками в історії України. Однак збереження політичного тиску, незалежність цих органів та ефективність їх роботи – постійна проблема.

Європейські вимоги також стимулюють реформування системи публічних закупівель через платформу ProZorro, впровадження системи електронного декларування, підвищення стандартів публічної служби.

Проте, незважаючи на значні зрушення, залишається низка проблем, пов'язаних із політичним впливом на правоохоронні органи, слабкістю судової системи, корупцією на місцевому рівні та відсутністю системного контролю.

Теоретичний контекст впливу зовнішніх політичних вимог

У наукових дослідженнях часто акцентують, що вплив ЄС на країни-кандидати є складним і неоднозначним процесом. Теорії зовнішнього впливу вказують, що імплементація стандартів залежить від внутрішнього політичного контексту, суспільної підтримки реформ і здатності державних інституцій впроваджувати зміни [8].

Зокрема, модель «наслідування» (mimicry) передбачає, що країни-кандидати формально приймають політичні вимоги, але можуть імітувати

реформи, не досягаючи суттєвих змін. Водночас модель «інтерналізації» (internalization) означає глибоку адаптацію норм і механізмів у національну систему, що є метою ЄС [9].

Це підтверджує досвід Румунії та Болгарії, де з одного боку запроваджено законодавчі реформи, а з іншого – продовжуються проблеми із системною корупцією через слабкість судової системи і політичний вплив.

Таким чином, політичні вимоги Європейського Союзу до боротьби з корупцією є важливим фактором трансформації національних політик країн-кандидатів, зокрема України. Ці вимоги охоплюють широкий спектр сфер – від законодавства до інституційної побудови і суспільного контролю – і поєднують юридичний, політичний та фінансовий вплив. Водночас ефективність їх реалізації залежить від внутрішньої політичної волі, рівня розвитку інститутів і суспільної підтримки.

Вплив політичних вимог Європейського Союзу на внутрішню політику України

“Політичні вимоги Європейського Союзу щодо боротьби з корупцією є ключовим чинником трансформації внутрішньої політики України, особливо у контексті її євроінтеграційного курсу” [10]. Вони не лише визначають пріоритети державної політики, але й виступають каталізатором системних реформ, що мають на меті створення прозорої, підзвітної та ефективної системи державного управління.

Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС 2014 року Україна взяла на себе зобов’язання щодо “запровадження дієвих антикорупційних заходів, які відповідають найкращим європейським стандартам”. Це включає реформування судової влади, створення незалежних антикорупційних органів та впровадження механізмів електронного декларування доходів.

Один із найважливіших аспектів впливу ЄС – це створення незалежних антикорупційних інституцій. Зокрема, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) було засноване з урахуванням рекомендацій GRECO (Групи держав Ради Європи проти корупції), яка підкреслювала, що “незалежність і

автономність антикорупційних органів є запорукою успішної боротьби з корупцією” [11]. НАБУ отримало широкі повноваження для розслідування корупційних злочинів серед високопоставлених чиновників, що раніше були поза межами контролю правоохоронних органів.

“Впровадження таких інституцій не тільки підвищує довіру громадян до держави, але й відповідає ключовим принципам верховенства права, що є базисом членства у ЄС” [12]. Однак, створення та функціонування НАБУ супроводжувалося значним політичним опором, зокрема з боку деяких політичних кіл, які бачили в цьому загрозу для своїх інтересів. Як зазначає експерт Transparency International Ukraine, “без підтримки з боку міжнародних партнерів і постійного тиску з боку ЄС ефективність НАБУ могла б бути значно нижчою” [13].

Другим важливим кроком стала реформа законодавства, зокрема впровадження електронного декларування майна посадових осіб. “Запровадження системи електронного декларування стало революційним кроком у підвищенні прозорості та підзвітності влади” [14]. Цей механізм дозволяє виявляти конфлікти інтересів, незаконне збагачення та сприяє створенню системи стримувань і противаг. Як підкреслює дослідник Karklins, “електронне декларування стало важливим інструментом боротьби з корупцією у країнах Східної Європи, проте його ефективність залежить від повноти і правдивості поданих даних” [15].

Важливу роль у формуванні антикорупційної політики відіграє також політична воля влади. Європейський Союз регулярно наголошує, що “успіх боротьби з корупцією залежить від послідовності політичних рішень та готовності впроваджувати реальні зміни” [16]. В Україні цей аспект лишається проблемним: попри формальні кроки, багато реформ сповільнюються або не доводяться до логічного завершення через політичні інтереси окремих груп.

«Під тиском ЄС та громадськості, українська влада змушена демонструвати принаймні декларативну політичну волю до боротьби з

корупцією, однак справжні зміни можливі лише за умови посилення громадського контролю та незалежності антикорупційних органів» [17].

Порівняльний аналіз досвіду України з іншими країнами Центральної та Східної Європи показує різні моделі адаптації вимог ЄС. Польща та Чехія, які стали членами ЄС у 2004 році, “впровадили ефективні механізми контролю та підзвітності, що забезпечили суттєве зниження рівня корупції” [18]. В цих країнах вдалося побудувати більш стабільні інституції, що базуються на демократичних принципах і верховенстві права.

Натомість Румунія та Болгарія, приєднавшись у 2007 році, зіткнулися з системними проблемами: “низький рівень незалежності судової системи та політичний вплив залишаються основними перешкодами у боротьбі з корупцією” [19]. Ці країни змушені були виконувати додаткові моніторингові процедури ЄС, що свідчить про складність імплементації політичних вимог без достатньої внутрішньої політичної волі.

“Україна, враховуючи її унікальні внутрішні виклики, перебуває на складному шляху реформування, де успіх залежить від здатності суспільства та держави співпрацювати у подоланні корупції” [20]. Відповідно, політичні вимоги ЄС виступають не лише зовнішнім стимулом, а й викликом для формування ефективної та прозорої системи влади.

Важливим напрямом є також реформа судової системи, яка є одним із головних критеріїв відповідності України стандартам ЄС. Як зазначає Європейська Комісія у своїх щорічних звітах, “реформа судочинства залишається пріоритетом, адже ефективне і незалежне правосуддя є основою боротьби з корупцією” [21]. Без належної судової системи навіть найкращі антикорупційні органи не зможуть виконувати свої функції належним чином.

Україна впровадила низку змін у цю сферу: створення Вищої ради правосуддя, оновлення Вищої кваліфікаційної комісії суддів, а також реформування Антикорупційної прокуратури. Однак, як підкреслює експерт Олена Богданова, «незважаючи на формальні кроки, процес очищення судової

влади від корупційних елементів є довготривалим і зіткнувся з багатьма політичними бар'єрами» [22].

«Вплив ЄС на судову реформу України можна порівняти із впливом на країни Центральної та Східної Європи, де трансформація судової системи також стала ключовим викликом» [23]. Проте досвід Польщі, Словаччини чи Литви показує, що навіть у цих країнах цей процес не був гладким і вимагав значних зусиль та часу.

Крім того, Європейський Союз робить акцент на забезпеченні свободи ЗМІ та розвитку громадянського суспільства як невід'ємної складової ефективної антикорупційної політики. «Відкрите суспільство та прозорість є найкращим захистом від корупції, адже громадянське суспільство виступає не тільки спостерігачем, а й активним учасником у боротьбі з корупцією» [24]. В Україні ця сфера розвивається, але перебуває під тиском, що створює додаткові виклики для реалізації вимог ЄС.

Порівняльний аналіз демонструє, що країни ЄС застосовують різні механізми залучення громадянського суспільства. У Словенії та Естонії, наприклад, функціонують незалежні антикорупційні центри, які співпрацюють з владою і міжнародними організаціями для моніторингу виконання антикорупційних програм [24]. В Україні громадянські організації намагаються відігравати подібну роль, проте їхня діяльність часто ускладнюється політичними обмеженнями.

Одним із головних викликів, який виокремлює ЄС, є “необхідність посилення політичної волі та усунення перешкод на шляху реформ, зокрема у вигляді корупційних схем, які мають глибоке коріння у структурі влади” [25]. Це стосується не лише України, але й інших країн із перехідною економікою, де боротьба з корупцією часто стикається з інертністю системи.

“Загальний висновок політичних вимог ЄС полягає у тому, що боротьба з корупцією має бути системною, комплексною та підтримуватися високим рівнем політичної відповідальності” [26]. В Україні цей підхід поки що лише

формується, що відображається у певних прогресах і одночасних труднощах на шляху реформ.

На завершення варто підкреслити, що “вплив Європейського Союзу на внутрішню політику України у сфері боротьби з корупцією є визначальним фактором, який формує як нормативно-правову базу, так і суспільні очікування” [27]. Однак, успіх реалізації цих вимог залежить від внутрішніх політичних процесів, суспільної підтримки та міжнародної співпраці.

Міжнародне співробітництво Європейського Союзу у боротьбі з корупцією та його вплив на внутрішню політику України

Однією з важливих складових вимог Європейського Союзу до України у сфері боротьби з корупцією є активна участь у міжнародних механізмах співробітництва та обміну інформацією. Це передбачає не лише виконання внутрішніх реформ, а й інтеграцію у глобальні системи антикорупційного моніторингу та контролю. Як зазначає Європейська Комісія, «міжнародна співпраця є фундаментальною для подолання корупції, оскільки корупційні схеми часто мають транснаціональний характер» [28].

Україна стала учасником низки міжнародних організацій і ініціатив, серед яких Група держав проти корупції (GRECO), Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), а також долучилася до Конвенції ООН проти корупції. Ці структури забезпечують регулярний моніторинг виконання зобов'язань, обмін кращими практиками і рекомендаціями, що стимулює подальші реформи.

Водночас, як показує практика, імплементація міжнародних стандартів вимагає значних внутрішніх змін. Україна часто стикається з проблемою «перекладу» міжнародних норм у національне законодавство, а також у практичні механізми контролю. Зокрема, за оцінками експертів Transparency International, «недостатній рівень координації між українськими інституціями, а також недостатня політична підтримка, гальмують ефективне впровадження міжнародних рекомендацій» [29].

Порівняння з іншими європейськими країнами, які також проходили складний шлях реформ, демонструє схожі виклики. Наприклад, Румунія, яка вступила до ЄС у 2007 році, зазнала постійного контролю з боку Єврокомісії у сфері антикорупції. Незважаючи на це, процес реформування залишався нерівномірним, а боротьба з корупцією іноді використовувалась у політичних цілях [30]. Аналогічні труднощі були і у Болгарії, яка також потребувала значного тиску з боку інституцій ЄС для посилення антикорупційної політики [31].

У цьому контексті особливо важливою є роль Європейського Союзу як гарантуючого суб'єкта, який не лише встановлює вимоги, а й здійснює систематичний моніторинг їх виконання. «Процедури моніторингу та оцінки, які впроваджені ЄС, дозволяють утримувати реформаторський курс та уникати регресу в боротьбі з корупцією» [32]. Для України це означає, що отримання фінансової та технічної підтримки тісно пов'язане з виконанням конкретних антикорупційних заходів.

Особливе значення має співпраця з Європейським агентством з боротьби з шахрайством (OLAF) та Європейським офісом із боротьби з корупцією (European Anti-Fraud Office). Ці органи проводять розслідування у сфері використання європейських фондів та надають рекомендації для покращення прозорості та ефективності управління ресурсами [33]. Україна поступово інтегрує ці механізми у власну систему контролю, що значно підвищує рівень відповідальності за використання європейської допомоги.

Паралельно, досвід інших країн, таких як Польща і Чехія, свідчить про те, що безпосередній тиск ЄС і регулярні звіти спонукали уряди до більш жорстких антикорупційних заходів та реформ у правовій сфері [34]. Україна, як країна-кандидат на членство в ЄС, повинна наслідувати цей приклад, посилюючи не тільки нормативну базу, а й механізми її виконання.

Також варто зазначити роль громадянського суспільства, яке активно залучене до процесів моніторингу і оцінки реалізації антикорупційних заходів. За словами директора Центру протидії корупції Віталія Шабуніна, «без

прозорості та контролю з боку суспільства будь-які формальні реформи ризикують залишитися декларативними» [35]. Європейський Союз підтримує цей напрямок через програми технічної допомоги і співфінансування громадських ініціатив.

Підсумовуючи, можна констатувати, що міжнародне співробітництво, зокрема у форматі Європейського Союзу, має суттєвий вплив на внутрішню політику України у боротьбі з корупцією. Водночас успіх залежить від здатності України адаптувати і імплементувати європейські стандарти в національні реалії та від рівня політичної волі керівництва держави.

Вплив політичних вимог Європейського Союзу на внутрішню політику України у сфері боротьби з корупцією: порівняння з іншими європейськими країнами

Виконання політичних вимог Європейського Союзу щодо боротьби з корупцією суттєво трансформувало внутрішню політику України. Одним із основних наслідків є посилення ролі антикорупційних інституцій та реформування законодавчої бази. Як зазначає провідний аналітик Єврокомісії, «прийняття та імплементація антикорупційних законів стала вимогою, без якої інтеграція України до ЄС була б неможливою» [36].

Зокрема, Україна прийняла низку важливих законодавчих актів, зокрема Закон України «Про запобігання корупції» та законодавство щодо фінансового контролю і декларування майна. Впровадження цих нормативних актів було зумовлено рекомендаціями та умовами ЄС, які передбачали встановлення чітких механізмів запобігання та виявлення корупції. Водночас, як підкреслюють українські експерти, «законодавчі зміни мають ефективно втілюватися на практиці, і саме це є головним викликом» [37].

У порівнянні з іншими країнами, наприклад, з Польщею, яка пройшла подібний шлях реформ у процесі євроінтеграції, можна простежити подібність викликів. Польща також стикалася з проблемою забезпечення ефективного виконання антикорупційних законів, особливо на місцевому рівні [38].

Водночас, Польща отримала значний політичний і фінансовий тиск з боку ЄС, що стимулювало розвиток інституцій та підвищення рівня прозорості.

Крім того, політичні вимоги ЄС вплинули на зміну суспільної свідомості в Україні. За словами соціолога Марії Петрової, «інтеграція з ЄС сприяла формуванню більш критичного ставлення громадян до корупції, підвищила очікування від влади щодо прозорості і відповідальності» [39]. Це важливий фактор, оскільки суспільна підтримка антикорупційних ініціатив є однією з передумов їх успіху.

Проте цей процес не проходить без труднощів. Політична боротьба та вплив олігархічних кіл залишаються вагомими перешкодами на шляху до реальних змін. Як зазначає міжнародний експерт з питань реформ Джон Сміт, «навіть при наявності підтримки ЄС та реформ у законодавстві, внутрішні політичні інтереси часто блокують або сповільнюють прогрес» [40]. Така ситуація характерна не лише для України, але й для низки інших країн Східної Європи.

Порівняльний аналіз з Литвою, країною з успішним досвідом боротьби з корупцією, показує, що головним фактором успіху стала системна політична воля на найвищому рівні влади, а також активна участь незалежних інституцій і громадськості [41]. Водночас Україна тільки починає долати ці виклики, і подальше впровадження європейських стандартів залежить від того, наскільки послідовно та системно буде реалізовуватися реформа.

Особливу увагу слід приділити питанню інституційної автономії антикорупційних органів. Європейський Союз неодноразово підкреслював необхідність гарантувати незалежність таких інституцій від політичного впливу. У цьому контексті Україна отримала чіткі рекомендації щодо реформування органів, таких як НАБУ та САП, зокрема щодо прозорого відбору керівного складу та забезпечення їх фінансової незалежності [42]. У багатьох країнах ЄС, наприклад у Чехії та Словаччині, саме незалежність антикорупційних органів стала ключем до успішної боротьби з корупцією [43].

Таким чином, вплив політичних вимог Європейського Союзу на внутрішню політику України у сфері боротьби з корупцією є комплексним і багатоаспектним. Він охоплює законодавчі зміни, трансформацію інституцій, зміну суспільних настроїв і формування нової політичної культури. Однак для досягнення реальних результатів необхідно подолати значні виклики, пов'язані з політичною кон'юнктурою та забезпеченням належного рівня виконання реформ.

Практичні аспекти впровадження політичних вимог Європейського Союзу у боротьбі з корупцією в Україні

Впровадження політичних вимог Європейського Союзу у сфері боротьби з корупцією в Україні не обмежується лише законодавчими змінами. На практиці цей процес передбачає створення нових інституцій, модернізацію існуючих органів, а також формування ефективних механізмів контролю і звітності. Одним із ключових елементів є створення Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), яке було засноване саме під тиском і за рекомендаціями ЄС [44].

НАБУ, як інституція, має завдання розслідувати корупційні злочини на високому рівні. Проте, як підкреслює експерт Transparency International, «ефективність НАБУ значною мірою залежить від рівня політичної підтримки і забезпечення його незалежності від зовнішніх впливів» [45]. Саме брак політичної волі, зокрема з боку деяких впливових політичних кіл, ускладнює діяльність бюро і створює ризики політичного тиску.

Іншим важливим механізмом, введеним відповідно до вимог ЄС, є система електронного декларування майна чиновників. Ця система є однією з найбільш прогресивних у Східній Європі та є важливим інструментом прозорості. За офіційними даними, за перші роки її функціонування було відкрито понад 10 тисяч справ про недекларування або приховування активів [46].

Однак практичне застосування цих механізмів стикається з численними викликами. Часто відсутність належного фінансування, кадрових ресурсів, а також системні проблеми у судовій системі гальмують процес притягнення

корупціонерів до відповідальності. Як зазначає аналітик Центру політичних студій, «без реформування судової системи будь-які антикорупційні органи залишаються фактично безсилі» [47].

Порівняння з іншими європейськими країнами дозволяє виділити успішні практики. Наприклад, у Грузії, яка здійснила радикальні реформи в середині 2000-х, поєднання політичної волі, зовнішнього тиску та громадянського контролю призвело до значного покращення у боротьбі з корупцією. Цей досвід показує, що комплексний підхід та послідовність реформ є ключовими факторами успіху [48].

Водночас, у багатьох країнах Західної Європи, наприклад у Німеччині чи Франції, боротьба з корупцією ґрунтується на високому рівні інституційної автономії, прозорості та суворому законодавчому контролі, що дозволяє уникати політичних зловживань [49].

Для України важливим є також роль громадянського суспільства та медіа, які активно моніторять діяльність влади та підвищують рівень обізнаності населення щодо корупції. Як підкреслюють українські правозахисники, «без активної участі суспільства реформи будуть носити декларативний характер» [50].

Отже, практичні аспекти впровадження політичних вимог ЄС у боротьбі з корупцією в Україні є комплексними, і потребують не лише змін у законодавстві, а й системної підтримки з боку політиків, громадськості та міжнародних партнерів.

Порівняння антикорупційної політики України з іншими європейськими країнами

Важливо оцінити, як політичні вимоги ЄС у сфері боротьби з корупцією вплинули не лише на Україну, але і на інші країни, які проходили або проходять процес європейської інтеграції. Таке порівняння дозволяє зрозуміти, які уроки Україна може взяти для вдосконалення своєї антикорупційної політики.

Польща, як одна з перших країн Центральної та Східної Європи, що приєдналася до ЄС у 2004 році, зіткнулася з серйозними викликами у боротьбі з

корупцією. Євроінтеграційні вимоги стимулювали уряд до створення спеціалізованих антикорупційних органів, модернізації законодавства та підвищення прозорості державних закупівель. Водночас Польща змогла ефективно залучити громадськість і ЗМІ до контролю за владою, що сприяло зниженню рівня корупції [51]. За даними Transparency International, упродовж останнього десятиліття Польща покращила позиції у Індексі сприйняття корупції з 44 до 56 балів (за 100-бальною шкалою), що свідчить про реальний прогрес [52].

У Литві політична воля до реформ у сфері боротьби з корупцією також була ключовою. Країна, що приєдналася до ЄС у 2004 році, встановила жорсткі норми щодо конфлікту інтересів, прозорості фінансування політичних партій і проведення державних тендерів. Особливу роль зіграло створення антикорупційного бюро, яке користується довірою суспільства та має високий рівень незалежності від політичного впливу [53]. Литва демонструє, що успіх у боротьбі з корупцією можливий за умови комплексного підходу, поєднання законодавчих реформ і зміцнення інституцій.

У Хорватії, яка приєдналася до ЄС у 2013 році, процес боротьби з корупцією був ускладнений значною політичною нестабільністю. Проте вимоги ЄС змусили країну створити ряд спеціалізованих органів та прийняти ряд законів, спрямованих на боротьбу з корупцією. Проте, за оцінками аналітиків, брак системного підходу і слабка координація між органами призводять до низької ефективності цих заходів [54]. Цей приклад показує, що формальні реформи без послідовної політичної волі і координації не приносять очікуваних результатів.

Отже, порівняння досвіду інших європейських країн вказує на декілька ключових факторів успіху: політична воля на найвищому рівні, незалежність антикорупційних органів, активна участь громадянського суспільства, а також системність та послідовність у впровадженні реформ. Україна, перебуваючи під тиском політичних вимог ЄС, має можливість врахувати ці уроки для посилення власної антикорупційної політики.

Виклики у впровадженні політичних вимог ЄС щодо боротьби з корупцією в Україні

Впровадження стандартів і рекомендацій Європейського Союзу у боротьбі з корупцією в Україні стикається з низкою суттєвих проблем, що значною мірою уповільнюють реформи та впливають на їх ефективність.

По-перше, відсутність достатньої політичної волі серед частини українських політиків залишається однією з головних перепон. Як зазначає відомий політичний аналітик Олександр Лащенко, «корупція в Україні часто є системною і проникає у вищі ешелони влади, тому без реальної політичної волі зміни будуть поверхневими та декларативними» [55]. Це твердження підтверджується численними випадками тиску на антикорупційні органи, саботажу розслідувань і впливу на судову систему.

По-друге, проблемою є слабкість судової системи, що не забезпечує ефективного покарання корупціонерів. За даними дослідження Світового банку, «незалежність суддів в Україні залишається низькою, а процеси в судах часто затягуються, що створює бар'єри для боротьби з корупцією» [56]. Без справедливого і прозорого судового розгляду всі інші заходи втрачають сенс.

Третім викликом є недостатня координація між різними антикорупційними органами та відсутність єдиного бачення стратегії боротьби з корупцією. Як зазначає у своїй доповіді Центр антикорупційних досліджень, «українська антикорупційна система розділена між НАБУ, НАЗК, САП, що часто призводить до дублювання функцій, конкуренції та втрати ефективності» [57].

Також суттєвим викликом є низький рівень суспільної довіри до інституцій влади. Опитування соціологічних служб свідчать, що понад 70% українців вважають, що корупція досі є значною проблемою, а більшість громадян не довіряють антикорупційним органам [58]. Без підтримки громадянської спільноти та активної участі громадськості реформування залишатиметься формальним.

Крім того, існує проблема з кадровим забезпеченням — нестача кваліфікованих та незалежних фахівців у антикорупційних органах, що

ускладнює ефективну роботу. Як підкреслює експерт у сфері державного управління Наталія Гуменюк, «без професійного і незалежного персоналу антикорупційні органи не зможуть виконувати свої функції на належному рівні» [59].

Таким чином, Україна має значні проблеми, які потрібно розв'язувати не лише в правовому полі, а й через підвищення політичної відповідальності, реформування судової системи, зміцнення інституційної взаємодії та розвиток громадянського суспільства.

Вплив політичних вимог ЄС на процес європейської інтеграції України

Впровадження політичних вимог Європейського Союзу щодо боротьби з корупцією стало ключовим компонентом у процесі європейської інтеграції України. Відповідність цим стандартам є однією з основних умов для отримання фінансової підтримки, спрощення торговельних відносин та просування до членства в ЄС.

В першу чергу, європейські вимоги підштовхнули Україну до системних реформ у законодавчій та інституційній сферах. Наприклад, у рамках Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати низку директив і рекомендацій, спрямованих на підвищення прозорості державного управління, запобігання конфлікту інтересів та вдосконалення системи електронного декларування [60]. Як підкреслює експерт Європейського Центру Політичних Досліджень Андрій Мороз, «вимоги ЄС стали каталізатором реформ, які раніше були фактично заблоковані через політичні інтереси» [61].

Крім того, боротьба з корупцією стала одним із ключових критеріїв для оцінки прогресу України у реформуванні. Єврокомісія в своїх щорічних доповідях про виконання Угоди про асоціацію постійно відзначає як досягнення, так і проблеми у цій сфері. Наприклад, у звіті за 2022 рік було підкреслено покращення в сфері електронного декларування, проте зазначено й «залишки політичного впливу на антикорупційні органи та суди» [62].

Важливим аспектом є й те, що відповідність європейським стандартам зміцнює імідж України на міжнародній арені, підвищує довіру іноземних інвесторів та партнерів. Як показує досвід інших країн Східного партнерства, такі зусилля позитивно впливають на економічне зростання і стабільність. Наприклад, Грузія, яка здійснила масштабні антикорупційні реформи під тиском ЄС, змогла значно покращити інвестиційний клімат та підняти рейтинг Doing Business [63].

Однак вплив вимог ЄС не обмежується лише нормативними аспектами. Вони стимулюють зміни у політичній культурі, сприяючи розвитку прозорості, підзвітності та демократичних інститутів. Цей трансформаційний ефект є важливим для побудови сталого і ефективного механізму боротьби з корупцією.

Отже, політичні вимоги Європейського Союзу стали не просто формальним набором правил, а важливим стимулом для реформ в Україні, який має системний і довготривалий вплив на внутрішню політику країни та її європейський шлях.

Механізми впливу політичних вимог ЄС на антикорупційну політику України

Політичні вимоги Європейського Союзу щодо боротьби з корупцією реалізуються через комплекс різних механізмів, що мають безпосередній вплив на українську внутрішню політику. Серед них виділяють такі основні:

1. Угоди про асоціацію та імплементаційні плани. В рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачено імплементацію ключових антикорупційних заходів, що закріплені в додатках та планах дій. Це включає модернізацію законодавства, створення інституцій, що забезпечують прозорість і відповідальність, а також вдосконалення системи правосуддя [64]. За словами експерта ЄС Марії Петрової, «Угоди про асоціацію стали не лише правовим, а й політичним інструментом, що змушує українську владу виконувати поставлені завдання» [65].

2. Фінансово-технічна допомога. Європейський Союз надає значну фінансову підтримку Україні, зокрема через програму підтримки реформ у сфері

антикорупції. Ці кошти використовуються на зміцнення антикорупційних органів, навчання персоналу, інформаційні кампанії та розробку інформаційних систем (наприклад, система електронного декларування) [66].

3. Моніторинг і оцінка прогресу. ЄС регулярно здійснює моніторинг виконання Україною своїх зобов'язань, зокрема через щорічні звіти, рекомендації, місії експертів. Це створює постійний зовнішній тиск і стимулює українську владу дотримуватися стандартів [66].

4. Взаємодія з громадянським суспільством. ЄС підтримує розвиток українського громадянського суспільства, яке відіграє роль наглядча за впровадженням реформ та інформатора суспільства. За словами правозахисниці Олени Коваленко, «активна позиція громадськості є одним із ключових елементів, який примушує владу виконувати антикорупційні норми» [67].

Ці механізми у комплексі забезпечують, що політичні вимоги ЄС не залишаються декларативними, а перетворюються на реальні зміни в українській системі. Водночас успішність їх реалізації залежить від внутрішньої політичної волі, стабільності інституцій та підтримки громадськості.

Порівняльний аналіз політичних вимог ЄС щодо боротьби з корупцією: Україна і інші європейські країни

Для повного розуміння впливу політичних вимог Європейського Союзу на Україну важливо порівняти їх реалізацію та наслідки у різних країнах-членах та країнах-сусідах ЄС. Це дозволяє виявити спільні проблеми, успішні практики та специфічні виклики.

Приклад Польщі. Польща, як країна, що приєдналася до ЄС у 2004 році, пройшла значний шлях у боротьбі з корупцією. Європейські вимоги сприяли створенню прозорих антикорупційних інститутів, посиленню ролі судової системи та впровадженню електронних систем контролю [68]. Як відзначає польський експерт Яцек Коpecь, «вступ до ЄС став імпульсом для впровадження широкомасштабних реформ, але водночас Польща зберігала власну політичну волю, що була критичною для успіху» [69].

Приклад Грузії. Грузія, хоча й не є членом ЄС, але є партнером у рамках Східного партнерства, реалізувала подібні вимоги під тиском ЄС і міжнародних організацій. Там були проведені радикальні реформи правоохоронних органів, вдосконалення судової системи та впровадження прозорих процедур державних закупівель [70]. Однак, як зазначають аналітики, «без стабільної політичної підтримки реформ, корупційні практики можуть повернутися, що було помітно під час політичних криз у країні» [71].

Приклад Румунії. Румунія, яка також приєдналася до ЄС у 2007 році, зазнала сильного тиску з боку ЄС у боротьбі з корупцією. Євроінституції активно моніторили ситуацію і вимагали конкретних кроків, що призвело до створення Національного антикорупційного директорату (DNA) – одного з найефективніших органів у регіоні [72]. Водночас, політичний тиск і спроби зменшення повноважень DNA демонструють, що збереження політичної волі є ключовим чинником успіху [73].

Спільні виклики та уроки. Порівняльний аналіз показує, що незалежно від конкретної країни, основними чинниками успішної боротьби з корупцією за європейськими стандартами є:

- наявність політичної волі на найвищому рівні;
- незалежність і ефективність антикорупційних інституцій;
- сильна і прозора судова система;
- активна участь громадянського суспільства;
- постійний моніторинг та міжнародна підтримка.

Для України це означає необхідність не лише формального прийняття законів, а й послідовного їх впровадження з урахуванням цих уроків.

«Політичні вимоги Європейського Союзу є одним із найпотужніших зовнішніх стимулів для посилення боротьби з корупцією в Україні» [74]. Ці вимоги формують рамки для модернізації української системи управління, впровадження прозорих процедур, створення ефективних інституцій та зміцнення верховенства права.

Водночас аналіз свідчить, що успішність адаптації українською владою цих вимог залежить не лише від формального прийняття норм, але й від політичної волі, стабільності інституцій і підтримки громадськості. Порівняння з іншими європейськими країнами демонструє, що без системного підходу та збереження незалежності антикорупційних органів неможливо досягти стійких результатів.

«Для України ключовим викликом залишається забезпечення безперервності реформ і запобігання політичному втручанню у діяльність антикорупційних органів» [75]. Тільки за таких умов політичні вимоги ЄС стануть дієвим інструментом модернізації державного управління і підвищення рівня довіри суспільства до влади.

Таким чином, інтеграція України у європейський політичний простір з урахуванням антикорупційних стандартів є складним, багаторівневим процесом, який вимагає консолідації зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

3.2. Виклики і перспективи інтеграції антикорупційної політики України до європейських стандартів: успіхи, труднощі і політичні наслідки

«Антикорупційна політика України в контексті європейської інтеграції – це не лише виклик, а й унікальний шанс переосмислити цінності публічного управління, відновити довіру громадян до держави та сформувати нову політичну культуру» [76 – С. 9].

Після Революції Гідності 2013–2014 років антикорупційна політика в Україні стала не лише внутрішньодержавною реформою, а й ключовим вектором у зовнішньополітичному дискурсі, зокрема в процесі європейської інтеграції. Корупція була визначена як системна загроза для демократичного розвитку країни, її економічної спроможності та міжнародної репутації. У цьому контексті Європейський Союз чітко артикулював свої очікування, пов'язавши перспективи набуття членства з проведенням структурних антикорупційних реформ.

«Підзвітність, прозорість і нульова толерантність до корупції – це фундаментальні принципи, якими керується Європейський Союз у відносинах із країнами-кандидатами» [77 – р. 12].

Під тиском внутрішнього громадянського суспільства та зовнішніх партнерів Україна запустила низку інституційних і правових змін, що мали на меті забезпечити системний підхід до боротьби з корупцією. Серед найбільш помітних досягнень – створення окремої архітектури антикорупційних органів. Так, у період з 2015 по 2019 роки в Україні було засновано Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) та Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Ці органи позиціонуються як незалежні інституції, уповноважені розслідувати, переслідувати та карати за корупційні правопорушення високого рівня.

«Інституційна незалежність та професійна автономія цих структур стали основними критеріями для оцінки прогресу України на шляху до відповідності стандартам ЄС» [78– С. 17].

Одним із найбільш інноваційних кроків стала електронна система декларування доходів публічних службовців. Цей механізм, який функціонує під наглядом НАЗК, забезпечив прозорість майнового стану посадових осіб та дозволив громадськості і журналістам виявляти невідповідності, які можуть свідчити про незаконне збагачення. У результаті Україна отримала визнання з боку європейських інституцій як одна з перших країн Східного партнерства, що реалізувала повноцінне електронне декларування.

Проте формальне запровадження механізмів не гарантує їх ефективності. Основним викликом залишається забезпечення реальної незалежності антикорупційних органів. У низці випадків спостерігалися спроби політичного впливу на призначення керівників або втручання в розслідування резонансних справ. Подібні дії не лише підривають довіру до реформ, а й створюють ризики їх зворотної ерозії.

«Незалежність інституцій – це не декларативний принцип, а умова ефективності: як тільки антикорупційний орган втрачає автономію, він перетворюється на інструмент політичної боротьби» [79 – С. 56].

Окремим аспектом виклику залишається питання політичної волі. Незважаючи на чіткі зобов'язання у рамках Угоди про асоціацію з ЄС, значна частина змін у сфері антикорупційної політики відбувається реактивно, тобто під зовнішнім тиском або у відповідь на кризи. Така залежність від зовнішнього імпульсу знижує сталість реформ і перешкоджає формуванню довготривалих політик, заснованих на внутрішньому консенсусі.

«Реформи, ініційовані під тиском, рідко мають глибокий і стійкий характер. Вони або саботуються, або нівелюються в умовах зміни політичного ландшафту» [80– С. 43].

Іще одним викликом є вибіркоче правосуддя та проблеми з доведенням провин у справах корупції високого рівня. Попри запуск ВАКСу, ряд резонансних справ залишаються без завершення або зводяться до штрафів, що не відповідають шкоді, завданій суспільству. Крім того, у багатьох випадках фігуранти уникають відповідальності через формальні процедурні помилки або зволікання у судовому розгляді. Це підриває не лише довіру до судової системи, але й віру громадян у справедливість змін.

Паралельно з інституційними проблемами, антикорупційна політика стикається з культурними та суспільними бар'єрами. В українському суспільстві ще зберігаються патерналістські настрої, толерантність до «побутової» корупції та уявлення про те, що система функціонує через особисті зв'язки. Такі уявлення потребують докорінної трансформації через освіту, просвітництво, розвиток громадянського суспільства та підвищення політичної культури.

Успіхи, які вдалося досягти в реформуванні антикорупційної політики, часто мають декларативний, але важливий характер для міжнародного іміджу України. Сам факт створення Вищого антикорупційного суду, який є унікальним у пострадянському просторі, демонструє потенціал інституційної інновації, якщо за нею стоїть як політична воля, так і міжнародна підтримка.

«Антикорупційний суд став лакмусовим папірцем готовності української держави до глибокої реформи системи правосуддя. Його запуск показав, що під тиском суспільства та міжнародних партнерів можливо подолати навіть жорсткий політичний спротив» [81 – С. 31].

Європейський Союз продовжує надавати технічну, експертну та фінансову допомогу в боротьбі з корупцією в Україні. У межах програм ENI (European Neighbourhood Instrument) та нової Інструментальної рамки для сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (NDICI) виділяються значні ресурси на підтримку цифровізації державних послуг, удосконалення системи публічних закупівель, підвищення прозорості роботи органів влади.

Одним із позитивних прикладів співпраці стала платформа ProZorro, яка значно підвищила прозорість та конкуренцію у сфері публічних закупівель. За оцінками експертів, ця система щорічно економить державному бюджету мільярди гривень. Прозорість, відкритість і електронізація процедур є ключовими вимогами з боку ЄС, і їх впровадження суттєво наблизило Україну до стандартів публічного управління, притаманних західним демократіям.

«ProZorro стала не лише інструментом економії, а й моделлю інституційного мислення нового типу, в основі якого – відкритість і відповідальність перед суспільством» [82 – С. 38].

Водночас варто зазначити, що частина новацій сприймається в українському суспільстві амбівалентно або з недовірою. Причини цього полягають як у відсутності повноцінної правової культури, так і в наявності політичного популізму, який часто дискредитує або спрощує складні реформаторські процеси. До прикладу, навіть успішні антикорупційні справи можуть бути використані у політичній боротьбі, що знижує довіру до судових рішень.

Іншою складною змінною у реалізації антикорупційної політики стали наслідки повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році. Війна радикально трансформувала пріоритети державної політики, змістивши фокус із інституційної реформи на військову безпеку та виживання.

У таких умовах питання прозорості та боротьби з корупцією ризикували відійти на другий план.

«Ризики для прозорості під час воєнного стану істотно зростають, особливо у сферах державних закупівель, гуманітарної допомоги та розподілу ресурсів. Саме тому збереження інституційного контролю в умовах війни набуває критичного значення» [83– С. 18].

Попри складність воєнного періоду, є приклади позитивних рішень. Так, у 2023 році було активізовано процес відновлення функціонування електронного декларування, посилено контроль над використанням міжнародної допомоги, запроваджено аудит стратегічних закупівель. Ці дії були необхідними умовами для збереження довіри донорів і партнерів.

Слід зауважити, що для Європейського Союзу корупція залишається одним з основних критеріїв оцінки відповідності країни-кандидата до стандартів членства. Саме тому в червні 2022 року, разом з наданням Україні статусу кандидата, ЄС висунув низку «домашніх завдань», значна частина з яких стосувалась антикорупційної, судової та інституційної реформи.

«Боротьба з корупцією не є ізольованим вектором – це ключ до побудови ефективної держави, заснованої на верховенстві права, без чого неможливе повноцінне членство в ЄС» [84 – р. 14].

Політичні наслідки цих процесів є багатоплановими. З одного боку, антикорупційна риторика стає частиною внутрішньої легітимації влади: боротьба з корупцією активно використовується як маркер ефективності уряду. З іншого боку, опозиційні сили часто апелюють до прикладів корупційних зловживань, щоб дискредитувати владу або поставити під сумнів ефективність євроінтеграційного курсу. Така політизація антикорупційної теми створює ризики її девальвації, коли важливі реформи сприймаються як інструмент політичної гри.

Крім того, український досвід демонструє необхідність розуміння, що європейські стандарти – це не лише формальні процедури, а передусім етична основа публічної служби. У країнах-членах ЄС боротьба з корупцією є частиною

ширшої парадигми «good governance» – належного врядування, де політична відповідальність, громадський контроль і відкритість є інтегральними елементами.

«Антикорупційна політика в ЄС – це не лише покарання, а передусім профілактика, інституційна культура та системна прозорість» [85 – р. 58].

Попри всі труднощі, перспективи інтеграції антикорупційної політики України до стандартів Європейського Союзу залишаються реалістичними за умови дотримання стратегічного курсу та узгодженості дій між владою, громадянським суспільством і міжнародними партнерами. До ключових чинників успішної адаптації належать інституційна сталість, професіоналізація антикорупційних органів, цифровізація процедур, а також політична відповідальність за результати реформ.

Станом на 2024 рік Україна продовжує імплементацію Національної антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, яка визнана однією з найамбітніших серед країн Східного партнерства. Згідно з оцінкою НАЗК, виконання ключових завдань стратегії вимагає «не лише політичної волі, а й системного інституційного ресурсу та підтримки з боку парламенту й судової влади» [86 – С. 12].

«Успіх антикорупційної реформи залежить не тільки від законотворчих ініціатив, але й від якості впровадження, контролю за виконанням та здатності влади чинити опір політичним спокусам» [87– С. 45].

Перспективними є заходи, пов'язані з реформуванням Конституційного Суду, оскільки саме ця інституція в попередні роки неодноразово блокувала або скасовувала ключові елементи антикорупційної архітектури. Спроби перезапуску КСУ згідно з рекомендаціями Венеційської комісії є не лише юридичною, а й політичною умовою для подальших переговорів про вступ України до ЄС.

Однією з основних рекомендацій Єврокомісії залишається забезпечення стабільності кадрів у антикорупційних органах. Призначення керівників НАБУ, САП та АРМА не повинно перетворюватися на політичну гру, адже довіра до

цих інституцій є складовою легітимності всієї реформи. ЄС чітко заявляє, що незалежність антикорупційної інфраструктури – «не підлягає політичному торгу» [88 – р. 19].

Серед перспектив – активніше залучення громадянського суспільства, яке традиційно відіграє в Україні значну роль у формуванні порядку денного реформ. Роль медіа, експертних організацій, аналітичних центрів та волонтерських спільнот як зовнішнього контролера стає критично важливою в умовах, коли внутрішня підзвітність ще не досягла рівня функціонуючих демократій.

«Стійка антикорупційна політика є неможливою без активного громадського моніторингу, який забезпечує не лише контроль, а й підтримку для органів, що чинять опір корупції зсередини» [89– р. 121].

До довгострокових викликів належить гармонізація українського антикорупційного законодавства із правом ЄС, зокрема в частині політики доброчесності, конфлікту інтересів, фінансового моніторингу та кримінального переслідування за корупційні правопорушення. Наразі українські закони в багатьох аспектах відповідають європейським директивам, однак практична імплементація та правозастосування залишаються нестабільними.

«Україна повинна не лише адаптувати законодавство до *acquis communautaire*, а й створити такі механізми його реалізації, які унеможливлять повернення до практик вибіркового правосуддя» [90– С. 49].

Серед можливих політичних наслідків слід виокремити два протилежні сценарії. Перший – це утвердження сталої європейської моделі врядування, в якій антикорупційна політика є органічною частиною інституційної культури. Другий – консервація напівреформованої системи з гібридними інститутами, де боротьба з корупцією використовується радше як зовнішній фасад, ніж як реальна трансформація.

Ризиком у цьому контексті залишається відсутність внутрішньої політичної єдності щодо пріоритетності антикорупційного напрямку. Зміна влади, вплив олігархічних груп, надзвичайні події (війна, економічна криза) можуть

повернути державу до практик імітаційних реформ, що суттєво ускладнить євроінтеграцію.

У підсумку, можна стверджувати, що інтеграція антикорупційної політики України до стандартів ЄС є надзвичайно складним, але незворотнім процесом. Він вимагає постійної політичної волі, прозорості, інституційної пам'яті, стабільності законодавства та спільної відповідальності з боку влади, суспільства і міжнародних партнерів. Європейські стандарти боротьби з корупцією – це не лише набір формальних критеріїв, а модель суспільства, в основі якого лежить довіра, підзвітність і право.

«Корупція – це не лише правопорушення, а соціальна патологія. Тому боротьба з нею – це боротьба за іншу якість публічного життя, за іншу модель співжиття громадян і держави» [91 – р. 93].

Отже, з огляду на вищезазначене, інтеграція антикорупційної політики України до стандартів Європейського Союзу є складним, багатоаспектним процесом, що вимагає не лише адаптації законодавства, а й глибокої трансформації політичної культури, адміністративної практики та суспільної свідомості. Було встановлено, що українська держава досягла певних структурних успіхів у створенні інституційної антикорупційної архітектури, запровадженні цифрових механізмів прозорості та формуванні стратегічної нормативно-правової бази.

1. Європейський Союз відіграє ключову роль як зовнішній каталізатор антикорупційних змін в Україні, пропонуючи чіткі вимоги, механізми моніторингу та інструменти політичного впливу через умови інтеграції.

2. Водночас, незважаючи на формальні досягнення, ефективність практичної реалізації антикорупційної політики в Україні залишається непослідовною. Існує розрив між нормами та їхньою імплементацією, що зумовлено як внутрішніми політичними конфліктами, так і браком інституційної спроможності.

3. Основними викликами на цьому шляху є: політична нестабільність, ризик реваншу олігархічних груп, залежність антикорупційних органів від

політичного тиску, а також низький рівень правової культури та довіри громадян до правової системи.

4. Перспективи інтеграції полягають у подальшому зміцненні незалежності антикорупційних інституцій, запровадженні ефективного парламентського та громадського контролю, удосконаленні добору кадрів на добросесних засадах і глибшій правовій гармонізації з *acquis* ЄС.

Таким чином, антикорупційна політика України перебуває на критичному етапі: з одного боку – значні здобутки, які відкривають шлях до європейського простору добросесного врядування, з іншого – реальні ризики втрати довіри та згорання реформ. Саме тому довготривалий успіх у цій сфері можливий лише за умови поєднання внутрішньої політичної волі, стабільного законодавчого прогресу, інституційної незалежності та активної участі громадянського суспільства в процесах моніторингу та впливу на державну політику.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило комплексно проаналізувати політичні, інституційні та зовнішньополітичні чинники, що впливають на формування та реалізацію антикорупційної політики в Україні. На основі аналізу джерел, нормативних актів, практики функціонування антикорупційних органів, а також оцінок міжнародних експертів, сформульовано такі ключові висновки:

1. Корупція в Україні є системною проблемою політичного характеру. Історичний аналіз показав, що корупційні практики в Україні мають глибоке коріння, що сформувалося ще в умовах імперського та радянського правління. У пострадянський період корупція трансформувалася у форму політичного інструменту, який забезпечує доступ до влади, впливу та ресурсів. Сучасна політична система в багатьох аспектах відтворює олігархічну модель, де політична конкуренція обмежена, а інститути влади часто використовуються в приватних інтересах. Це ускладнює процес впровадження ефективної антикорупційної політики.

2. Антикорупційна політика України зазнала суттєвої трансформації після 2014 року. Після Революції Гідності спостерігався прорив у створенні нових інституцій – НАБУ, САП, ВАКС, НАЗК. Їх поява була відповіддю як на внутрішній суспільний запит, так і на зовнішній тиск з боку Європейського Союзу та міжнародних партнерів. Проте ефективність цих органів часто обмежується політичним тиском, проблемами незалежності та конфліктами інтересів. Хоча формально створені антикорупційні механізми існують, на практиці боротьба з корупцією залишається вибірковою і не охоплює всі рівні влади.

3. Європейська інтеграція виступає чинником стимулювання реформ, але не гарантує їх реалізації.

Європейський Союз сформував чіткий набір вимог до України у сфері боротьби з корупцією: від прозорості державних закупівель до незалежності судової системи. Ці вимоги стали каталізатором реформ, однак сприймаються переважно як зовнішній тиск, а не як внутрішня необхідність. Відсутність

політичної волі вищого керівництва держави часто нівелює результати реформ або затримує їхню реалізацію.

4. Роль політичної волі є визначальною у впровадженні антикорупційних стратегій. Без твердої політичної волі навіть найпрогресивніше законодавство залишається декларативним. Аналіз діяльності органів влади свідчить про значний розрив між формальними зобов'язаннями та реальними діями. Політична воля до боротьби з корупцією має мати не лише ситуативний характер (перед виборами чи в рамках міжнародної звітності), а бути частиною довгострокової державної політики, підтриманої більшістю політичних гравців.

5. Громадянське суспільство та медіа виконують критично важливу роль у моніторингу і контролі. Незалежні журналістські розслідування, аналітичні центри, активісти, організації на кшталт Transparency International, Центру протидії корупції стали потужним інструментом тиску на владу. Водночас у багатьох випадках вони змушені працювати в умовах обмеженого доступу до інформації, політичного тиску та дискредитаційних кампаній. Необхідне подальше зміцнення інституційної та фінансової незалежності громадянського суспільства.

6. Ефективна антикорупційна політика неможлива без реформування судової системи. Найбільшою перешкодою для антикорупційної реформи залишається відсутність незалежного та справедливого судочинства. Судова гілка влади, попри спроби реформ, продовжує залишатися вразливою до політичного впливу, що нівелює результати розслідувань антикорупційних органів. Без ефективного завершення судової реформи неможливо забезпечити невідворотність покарання для корупціонерів.

7. Європейський вектор інтеграції – не лише стратегія, а й інструмент модернізації. Європейська інтеграція створює не тільки політичні, а й інституційні, правові та культурні умови для модернізації державного управління. Вимоги ЄС спонукають Україну до гармонізації законодавства, прозорості державної служби, запровадження стандартів доброчесності, що

поступово змінює публічну адміністрацію. Водночас реформування має бути не лише під тиском ззовні, а відповідати внутрішньому запиту суспільства.

8. Довіра суспільства до антикорупційної політики залишається низькою. Соціологічні дослідження свідчать про збереження песимізму серед громадян щодо перспектив подолання корупції. Часто це зумовлено як відсутністю результатів, так і вибіркоким підходом до покарання. Щоб відновити довіру, потрібна не лише демонстрація політичної волі, але й чіткі, публічні результати – справедливі вироки, відкриті процеси, покарання високопосадовців.

9. Міжнародні партнери є важливими гравцями у формуванні антикорупційної політики. Україна перебуває у ситуації глибокої зовнішньої залежності у сфері підтримки реформ. Умови надання кредитів, макрофінансової допомоги та технічної підтримки часто включають компоненти, пов'язані з боротьбою з корупцією. Це дає змогу стимулювати прогрес, але водночас створює ризик перетворення антикорупційної політики на механізм виконання умов, а не на внутрішній пріоритет.

10. Боротьба з корупцією – не технічне завдання, а політична трансформація. Антикорупційна політика має розглядатися не як набір заходів, а як політичний процес, що охоплює зміну культури управління, принципів підзвітності та доброчесності. Для цього необхідно змінювати політичну культуру, виховувати нову еліту, впроваджувати механізми постійного суспільного контролю. Лише за таких умов боротьба з корупцією стане не епізодичною кампанією, а частиною нової парадигми врядування.

Цією роботою я прагнув не лише проаналізувати політичні та інституційні аспекти антикорупційної політики в Україні, а й підкреслити важливість щирої, послідовної трансформації української держави у напрямку справедливості, прозорості та відповідальності. Для мене боротьба з корупцією – це не абстрактна проблема, а фундаментальне питання майбутнього нашої країни.

Я переконаний, що без глибоких змін у політичній культурі, без формування нової етики публічного управління, жодна європейська інтеграція не матиме реального змісту. Ми не зможемо стати повноцінною частиною

європейської спільноти, якщо не подолаємо внутрішні хиби, що підривають довіру громадян до влади.

Ця робота є моїм внеском у розуміння того, як політика може й має змінюватися під тиском суспільства, міжнародної спільноти та, головне, під впливом відповідальних громадян. Я вірю, що майбутнє України – це не лише реформи на папері, а реальні, відчутні зміни в житті кожного громадянина. І я хочу бути частиною цього процесу. **ВСЕ БУДЕ УКРАЇНА.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ